

การศึกษากลไกการคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน
กรณีศึกษาผ่านโครงการพัฒนารูปแบบ
การทำงานของชุมชนนำร่องกับทีมสหวิชาชีพ
ในการคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคล
ในครอบครัว มูลนิธิหญิงชายก้าวไกล
Enhancing Mechanisms for Community-based
social protection : A case study of Pilot
Community Work Model Development Project
with Multidisciplinary in Welfare Protection
of Family Members, Women and Men
Progressive Movement Foundation

ปุณิกา อภิรักษ์ไกรศรี¹

Punika Apirukkraisri

¹ อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องการศึกษากลไกเสริมสร้างงานคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน กรณีศึกษาผ่านโครงการพัฒนารูปแบบการทำงานของชุมชนนำร่องกับทีมสหวิชาชีพในการคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคลในครอบครัว มูลนิธิหญิงชายก้าวไกล มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลไกเสริมสร้างระบบการคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชนใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีแนวคิดการคุ้มครองทางสังคมเป็นฐานซึ่งกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ แกนนำชุมชนที่เป็นอาสาสมัครคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว ในพื้นที่ 4 ชุมชน ได้แก่ (1) ชุมชนบ้านคำกลาง จ.อำนาจเจริญ (2) ชุมชนซอยพระเจน กรุงเทพมหานคร (3) ชุมชนวัดโพธิ์เรียง กรุงเทพมหานคร และ (4) ชุมชนวัดสวัสดิ์วารีสีมาราม กรุงเทพมหานคร จากการศึกษาพบ กลไกการคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน คือ (1) ชุมชนบ้านคำกลาง ได้แก่ กลไก “ทีมสหวิชาชีพชุมชน” กลไก “ทัพหน้า ทัพหลัง” กลไก “วิธิตัด เสริมสร้าง วิธิตัด” กลไก “ใจแลกใจ” (2) ชุมชนซอยพระเจน ได้แก่ กลไก “พัฒนาและยกระดับคนต้นแบบ” กลไก “พัฒนาแกนนำอย่างต่อเนื่อง” กลไก “ทีมสหวิชาชีพหลัก” (3) ชุมชนวัดโพธิ์เรียง ได้แก่ กลไก “แกนนำทำงานรุก เร่งรัดทันท่วงที” กลไก “สหวิชาชีพยอมรับ ทำงานรวม” กลไก “แสงแว่นร่วมช่วยชุมชนคุ้มครอง” กลไก “เสริมสร้างความเชื่อมั่น รั้งสรรค์สัมพันธ์ภาพ รักษาความลับ” และ (4) ชุมชนวัดสวัสดิ์วารีสีมาราม ได้แก่ กลไกการบริหารบทบาทหน้าที่เหมาะสมตามธรรมชาติบุคลิกภาพ กลไกระบบติดตาม ประกบติด ต่อเนื่อง กลไกเชื่อมร้อย/บูรณาการกิจกรรม กลไกสหวิชาชีพเป็นทีมปฏิบัติงาน เหล่านี้สะท้อนงานคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน ใน “รูปแบบ 3 พัฒนาการ 2 ระบบคุ้มครอง” เป็นบทเรียนสำคัญโดยมีข้อท้าทายถึง การสร้างความยั่งยืนของงานคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน จะเป็นระบบปกป้องคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคลในครอบครัวให้เกิดขึ้นจริง

คำสำคัญ กลไกการคุ้มครองทางสังคม, การคุ้มครองทางสังคม,
การคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว, ชุมชนนำร่อง

Abstract

This article is part of research titled “A Study of Enhancing Mechanism for Community-based social protection: A case study of Pilot Community Work Model Development Project with Multidisciplinary in Welfare Protection of Family Members, Women and Men Progressive Movement Foundation.” The objective of this study was to study the mechanisms for enhancing the social protection system by the community. Qualitative methodology based on the concept of social protection has been applied. Target groups are volunteer community leaders in welfare protection of family members in 4 community areas which are 1) Ban Kham Klang Community in Amnat Charoen Province, 2) Soi Phra Jane Community in Bangkok, 3) Wat Pho Riang Community in Bangkok and 4) Wat Sawatdi Waree Simaram Community in Bangkok. The research found community social protection mechanisms for 1) Ban Kham Klang which are “Community Multidisciplinary Team”, “Front and Back Vanguards”, “Thinking to Wisdom Reinforcement”, and “A Heart for a heart”, 2) Soi Phra Jane Community which are “Develop and Upgrade of Role Model”, “Consistency on Leadership Development”, and “Core Multidisciplinary Team”, 3) Wat Pho Riang Community which are “Leader’s Immediate Response”, “Acceptance from Multidisciplinary”, “Seeking for Social Protection Network”, and “Confidence in Creation of a Relationship to Maintain Confidentiality” and 4) Wat Sawatdi Waree Simaram Community which are management of roles and duties suitable for natures of the personalities, tracking system, linking and integrating activities, and multidisciplinary as an operation team.

These work mechanisms reflect community social protection in “3 developments 2 protections”. The challenge is to create a sustainability on social protection by the community which is also to establish an absolute family protection system.

Keywords: social protection, welfare protection of family members, pilot community

บทนำ

โครงการพัฒนารูปแบบการทำงานของชุมชนนำร่องกับทีมสหวิชาชีพในการคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคลในครอบครัว โดยมูลนิธิหญิงชายก้าวไกล² เป็นองค์การดำเนินโครงการ มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนารูปแบบ กระบวนการในการทำงานของชุมชนนำร่องในการคุ้มครองสิทธิสตรี และคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคลในครอบครัวร่วมกับกลไกของภาครัฐ ภาคเอกชน และทีมสหวิชาชีพในพื้นที่ ยกกระดับชุมชนนำร่องให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง เด็ก และครอบครัว ตลอดจนเชื่อมประสานสมาชิกกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในพื้นที่ในการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ฯ เป็นแหล่งเรียนรู้ ฝึกอบรม และเฝ้าระวังความรุนแรงในครอบครัว อีกทั้งเพื่อถอดบทเรียนและนำเสนอรูปแบบ กระบวนการปฏิบัติงานของชุมชนนำร่องในการคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคลในครอบครัวร่วมกับกลไกของภาครัฐ ภาคเอกชน ทีมสหวิชาชีพและขยายผลไปยังพื้นที่อื่นๆ ซึ่งมีชุมชนเป้าหมาย 4 พื้นที่ ได้แก่ (1) ชุมชนบ้านคำกลาง ต.โนนหนามแท่ง อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ (2) ชุมชนซอยพระเจน เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร (3) ชุมชนวัดโพธิ์เรียง เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร และ (4) ชุมชนวัดสวัสดิวารีสีมาราม เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร มีการปฏิบัติงานเพื่อการทำงานของชุมชนนำร่องร่วมกับทีมสหวิชาชีพในการคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคลในครอบครัว ซึ่งทั้ง 4 ชุมชน แบ่งเป็น 2 กลุ่มชุมชน ได้แก่

² องค์การพัฒนาเอกชน ที่ทำงานเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศ โดยการมีส่วนร่วมของหญิงชาย เครือข่ายชุมชน กลไกรัฐ เอกชน มีการบูรณาการการทำงานไปสู่การแก้ไข และป้องกันปัญหาความรุนแรงที่เกิดจากคตินิยมทางเพศ ความรุนแรงทางเพศ ความรุนแรงในครอบครัวอย่างยั่งยืน ซึ่งโครงการพัฒนารูปแบบการทำงานของชุมชนนำร่องกับทีมสหวิชาชีพในการคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคลในครอบครัว เป็นหนึ่งในโครงการที่มูลนิธิปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง (มูลนิธิหญิงชายก้าวไกล, 2554)

กลุ่มที่ 1 ชุมชนนำร่องที่มีประสบการณ์ทำงานให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ได้แก่ (1) ชุมชนบ้านคำกลาง ต.โนนหนามแท่ง อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ และ (2) ชุมชนซอยพระเจน เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีพัฒนาการการปฏิบัติงานคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวจากโครงการลด ละ เลิกเหล้ายุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ก่อนที่จะมาเป็นพื้นที่นำร่องของโครงการพัฒนารูปแบบการทำงานของชุมชนนำร่องกับทีมสหวิชาชีพในการคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคลในครอบครัว จึงมีระบบการให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวที่มีความเป็นรูปธรรม และมีความชัดเจน และกลุ่มที่ 2 ชุมชนนำร่องที่ยังไม่มีประสบการณ์ทำงานตรงในการให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ได้แก่ (1) ชุมชนวัดโพธิ์เรียง เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร และ (2) ชุมชนวัดสวัสดิ์วารี่สีมาราม เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร กล่าวคือ ชุมชนทั้ง 2 ชุมชนในกลุ่มนี้ ยังไม่เคยปฏิบัติงานตรงกับกลุ่มเป้าหมายที่ตกอยู่ในสถานการณ์ความรุนแรง

ซึ่งผลของพัฒนาการโครงการพัฒนารูปแบบการทำงานชุมชนนำร่องร่วมกับทีมสหวิชาชีพในการคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคลในครอบครัวที่เริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ.2557) จนถึงปัจจุบัน พบการยกระดับการปฏิบัติงานศูนย์คุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวของชุมชนนำร่อง นั่นคือ การเกิดของงานคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน เรียกได้ว่าเป็น “ระบบการคุ้มครองทางสังคม (Social Protection) โดยชุมชน” ให้เกิดขึ้นจริง เป็นระบบการป้องกัน การจัดการ และการต่อสู้ให้หลุดพ้นจากสภาพการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชน (UNRISD, 2010) ซึ่งแนวคิดการคุ้มครองทางสังคมนี้นี้ปรากฏเป็นวาระสากลและเป็นนโยบายระดับประเทศที่มี

การกล่าวถึงอย่างต่อเนื่อง โดยกำลังขับเคลื่อนให้เกิดในบริบทสังคมไทย เพื่อสร้างเป็นธรรมทางสังคมและมีความเสมอภาคทางสังคม ฉะนั้น การคุ้มครองทางสังคม (Social Protection Floor : SPF) (องค์การแรงงานระหว่างประเทศและคณะทำงานร่วมขององค์การสหประชาชาติในประเทศไทย, 2556, หน้า 1) จึงเป็นชุดหลักประกันความมั่นคงทางสังคมขั้นพื้นฐานที่ควรจะมีให้กับทุกคน มุ่งเน้นให้มีการขยายการคุ้มครองและจัดให้มีการคุ้มครองทางสังคมถ้วนหน้า นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองทางสังคมในไทย เป็นหนึ่งในหกประเด็นของความร่วมมือภายใต้กรอบความร่วมมือหุ้นส่วนระหว่างรัฐบาลไทยกับองค์การสหประชาชาติ พ.ศ.2555-2559 ทั้งนี้ แม้ปรากฏให้เห็นถึง มาตรการ นโยบายเกี่ยวข้อง แต่โครงสร้างการคุ้มครองทางสังคมที่มีอยู่ในปัจจุบันยังมีช่องว่างของความเหลื่อมล้ำในการให้การคุ้มครอง ซึ่งยังมีมิติการขับเคลื่อนให้สังคมสร้างระบบการคุ้มครองทางสังคมโดยใช้ชุมชนเป็นฐานของการพัฒนากลไกดังกล่าว ทั้งนี้โครงการพัฒนารูปแบบการทำงานของชุมชนนำร่องร่วมกับทีมสหวิชาชีพในการคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคลในครอบครัว ที่เน้นการเสริมสร้างและพัฒนาแกนนำชุมชนให้มีศักยภาพในการปฏิบัติงานเพื่อยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก กระบวนการและวิธีการของโครงการมีความต่อเนื่อง ยกระดับวิธีคิด ทักษะ องค์ความรู้ในการปฏิบัติงานบนฐานคิดความเสมอภาคทางเพศ ตลอดจนสร้างปฏิบัติชุมชนยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก

ฉะนั้น โครงการการศึกษากลไกเสริมสร้างงานคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน กรณีศึกษาผ่านโครงการพัฒนารูปแบบการทำงานของชุมชนนำร่องกับทีมสหวิชาชีพในการคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคลในครอบครัว มูลนิธิหญิงชายก้าวไกล จะเป็นการศึกษาให้เห็นถึงการเสริมสร้างงานคุ้มครองทางสังคมให้เกิดขึ้นได้จริง

คำถามการวิจัย

“การเสริมสร้างระบบการคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชนของโครงการพัฒนารูปแบบการทำงานของชุมชนนำร่องกับทีมสหวิชาชีพในการคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคลในครอบครัว มูลนิธิหญิงชายก้าวไกล มีกลไกอย่างไร ?”

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษากลไกเสริมสร้างระบบการคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชนของโครงการพัฒนารูปแบบการทำงานของชุมชนนำร่องกับทีมสหวิชาชีพในการคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคลในครอบครัว มูลนิธิหญิงชายก้าวไกล

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล 1 ปี โดยมีขอบเขตเนื้อหา ได้แก่ (1) การปฏิบัติงานการพัฒนารูปแบบงานคุ้มครองสิทธิสตรีและสวัสดิภาพของบุคคลในครอบครัว โดยถึงรูปแบบการให้บริการ การให้การคุ้มครอง และการให้ความช่วยเหลือผู้หญิงและเด็ก หมายถึงถึงคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคลในครอบครัวและศักยภาพการปฏิบัติงาน และ (2) กลไกเสริมสร้างระบบการคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชนของโครงการพัฒนารูปแบบการทำงานของชุมชนนำร่องกับทีมสหวิชาชีพในการคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคลในครอบครัว มูลนิธิหญิงชายก้าวไกล

ซึ่งกลุ่มเป้าหมาย ศึกษาผ่านแกนนำชุมชนที่เป็นอาสาสมัครคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว 4 ชุมชน ได้แก่ (1) ชุมชนบ้านคำกลาง ต.โนนหนามแท่ง อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ (2) ชุมชนซอยพระเจน เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร (3) ชุมชนวัดโพธิ์เรียง เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร และ (4) ชุมชนวัดสวัสดิวารีสีมาราม เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยที่ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ ที่ศึกษาผ่าน
ปฏิบัติการของชุมชนนาร่องในโครงการพัฒนารูปแบบการทำงานของชุมชน
นาร่องกับทีมสหวิชาชีพในการคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคลในครอบครัว
มูลนิธิหญิงชายก้าวไกล

ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูล จะทำการสัมภาษณ์เชิงลึกเฉพาะราย
และการจัดกลุ่มสนทนาเฉพาะประเด็น แบ่งเป็น 2 ระยะ ได้แก่ ระยะ 1
การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเฉพาะราย เป็นการสัมภาษณ์
กลุ่มเป้าหมายที่ระบุไว้ข้างต้น และ ระยะ 2 การจัดกลุ่มสนทนาเฉพาะประเด็น
จะเป็นการจัดกลุ่มสนทนาประเด็นเฉพาะ โดยจะสัมภาษณ์ในแต่ละกลุ่ม
ประชากรที่กำหนดไว้ ได้แก่ กลุ่มแกนนำศูนย์ประสานการช่วยเหลือผู้หญิง
และเด็กประจำ แกนนำชุมชนต้นแบบเล็กเหล่า : ยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง
และเด็กแต่ละเครือข่าย และกลุ่มเจ้าหน้าที่มูลนิธิหญิงชายก้าวไกล

โดยเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูล จะใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่ง
โครงสร้าง เป็นการสัมภาษณ์โดยจะเป็นการกำหนดคำถามที่ใช้คำสำคัญ
ที่เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้มีประเด็นคำถามหลักที่ใช้ใน
การเก็บข้อมูล ได้แก่ “ระบบการคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชนคืออะไร ?”
ปัจจัยที่ส่งเสริมการสร้างคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชนมีอะไรบ้าง? “และ
“การเสริมสร้างระบบการคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชนของโครงการพัฒนารูป
แบบการทำงานของชุมชนนาร่องกับทีมสหวิชาชีพในการคุ้มครอง
สวัสดิภาพของบุคคลในครอบครัว มูลนิธิหญิงชายก้าวไกล มีกลไกอย่างไร ?”

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ
ที่ได้จากการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ จะมีการจัดระบบข้อมูลและจะมี
การทบทวนข้อมูลเป็นระยะๆ เมื่อทำการเก็บข้อมูลครบถ้วน จะวิเคราะห์
เนื้อหา (Content Analysis) ด้วยการจำแนกและจัดระบบข้อมูล

หาความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันของข้อมูล รวมทั้งความหมายที่ปรากฏอยู่ในความเกี่ยวข้องนั้นออกมาเป็นผลวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัย ต้องมีการจัดระบบข้อมูลอย่างชัดเจน โดยจะใช้วัตถุประสงค์เป็นฐานในการนำเสนอข้อมูลอย่างสอดคล้องเชื่อมโยงจากที่ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอเชิงพรรณนา (Descriptive)

สรุปผลการวิจัย

ผลจากการวิจัย พบว่า การพัฒนารูปแบบการทำงานของชุมชน นำร่องกับทีมสหวิชาชีพในการคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคลในครอบครัว เป็นพัฒนาการที่ชุมชนนำร่องโครงการดำเนินการร่วมกับมูลนิธิหญิงชายก้าวไกล ผ่านโครงการพัฒนารูปแบบการทำงานของชุมชนนำร่องกับทีมสหวิชาชีพในการคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคลในครอบครัวอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ

1. การปฏิบัติงานการพัฒนารูปแบบงานคุ้มครองทางสังคม โดยชุมชน โดยกล่าวถึง รูปแบบการให้บริการ การให้การคุ้มครอง และการให้ความช่วยเหลือผู้หญิงและเด็ก หมายรวมถึงคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคลในครอบครัวและศักยภาพการปฏิบัติงานของกลุ่มเป้าหมาย 4 ชุมชน ที่เป็นพื้นที่นำร่อง กล่าวคือ

- 1.1 งานคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน ในที่นี้คือ “งานคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวโดยชุมชน” เป็นงานให้ความช่วยเหลือ คุ้มครอง ส่งเสริมและพัฒนา ตลอดจนเฝ้าระวังและป้องกันปัญหาของผู้ประสบปัญหา ความรุนแรงในครอบครัว ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในรูปแบบต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อดัชนีชี้วัด โดยระบบที่เกิดขึ้นเน้นการพัฒนาแกนนำชุมชน พัฒนาระบบการให้ความช่วยเหลือในพื้นที่ และเสริมสร้างให้พื้นที่ การคุ้มครองและดูแลสวัสดิภาพสามารถดำเนินการได้โดยชุมชน ตลอดจน

ผลักดันกลไกสหวิชาชีพในพื้นที่สนับสนุนงานคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวอย่างมีประสิทธิภาพ สู่เป้าหมายการยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก

1.2 รูปแบบงานงานคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน ผลการศึกษาพบ 3 รูปแบบสำคัญ ได้แก่

1.2.1 การคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวโดยชุมชน เป็นรูปแบบการคุ้มครองทางสังคมที่ชุมชนเป็นผู้ปฏิบัติการและดำเนินการโดยแกนนำชุมชน มีระบบการช่วยเหลือ การบริการ การคุ้มครองงานส่งเสริม-พัฒนา และป้องกัน-เฝ้าระวังที่เกี่ยวข้องกับการยุติความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงและเด็กโดยชุมชน

1.2.2 การคุ้มครองโดยทีมสหวิชาชีพ เป็นรูปแบบการคุ้มครองที่พบจากการปฏิบัติงานด้วยความเป็นนักวิชาชีพที่มีความเชี่ยวชาญ และมีทักษะในการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาของหน่วยภาคีเครือข่ายในระดับพื้นที่ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวของชุมชน

1.2.3 การคุ้มครองทางกฎหมาย เป็นการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาด้านกระบวนการยุติธรรม ในกรณีผู้ประสบปัญหาอยู่ภายใต้กระบวนการดังกล่าว ซึ่งการได้รับการคุ้มครองทางกฎหมายเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับกรณีผู้หญิงและเด็กที่ประสบปัญหาความรุนแรงและต้องได้รับการคุ้มครองเพื่อสร้างความเป็นธรรม

1.3 ปัจจัยสนับสนุนการพัฒนางานคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน แบ่งเป็น 3 ประเด็นการพัฒนา ได้แก่ (1) การพัฒนาแกนนำชุมชนในการปฏิบัติงานคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว (2) ชุมชนมีศูนย์ปฏิบัติการเพื่อการช่วยเหลือและคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว และ (3) แกนนำและสหวิชาชีพในพื้นที่ชุมชนนำร่องมีพัฒนาการด้าน

การปฏิบัติงานร่วมกัน มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1.3.1 การพัฒนาแกนนำชุมชนในการปฏิบัติงานคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน โดยเป็นการพัฒนาทั้งความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Attitude) และทักษะ (Skill) ในการปฏิบัติงานคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว กล่าวคือ

1.3.1.1 แกนนำ มีการพัฒนาเกี่ยวกับทัศนคติและฐานคิดในการปฏิบัติงาน พบว่า มีทัศนคติต่อสถานการณ์ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ตลอดจนสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไป คือ “ตระหนักรู้อย่างเข้าใจถึงสถานการณ์ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กและความรุนแรงในครอบครัว” “มองปัญหาครอบครัว เป็นเรื่องส่วนร่วม” ทำให้แกนนำสามารถทำงานได้อย่างเข้าใจตนเอง และผู้อื่นมากขึ้น ความเข้าใจถึง “แนวคิดที่ใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองผู้ถูกระทำความรุนแรง” ได้แก่ แนวคิดความเสมอภาคทางเพศ แนวคิดการคุ้มครองสิทธิเด็กและสตรี แนวคิดเรื่อง “การสร้างคนต้นแบบ” พัฒนาคนเล็กเหล้ามาเป็นแกนนำ และแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมภาคประชาชน ตลอดจน มีทัศนคติต่อการมองสถานการณ์ชีวิตของตนเองและครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ มีความเข้าใจตนเอง ครอบครัว และผู้อื่นขึ้น เปิดใจรับในตัวตนของผู้อื่นมากขึ้น

1.3.1.2 แกนนำชุมชนมีการพัฒนาเรื่อง “ทักษะและเทคนิคในการปฏิบัติงาน” โดยเป็นการให้ความรู้ ควบคู่กับการปฏิบัติจนเกิดทักษะ กล่าวคือ แกนนำเรียนรู้การปฏิบัติงานที่ครอบคลุมทั้งมิติการช่วยเหลือ คุ้มครอง และป้องกัน โดยการสนับสนุนความรู้จากภาคีเครือข่าย พบว่า พัฒนาทักษะการให้ความช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบและประสบสถานการณ์ความรุนแรง ได้แก่ ทักษะการให้คำปรึกษาแนวการเสริมพลังอำนาจ ทักษะการทำกลุ่มสนับสนุน ทักษะการลงเยี่ยมบ้าน

ทักษะการจดบันทึกผู้ประสบปัญหารายกรณี ทักษะการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาในภาวะวิกฤติและการให้ความคุ้มครอง ฯลฯ พัฒนาการปฏิบัติงานเชิงป้องกันมากขึ้น จากเดิมแกนนำชุมชน ส่วนหนึ่งเป็นผู้นำชุมชน อาสาสมัครชุมชน การปฏิบัติงานในการทำงานกับผู้เปราะบางทางสังคม มักให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นมากกว่าการวางแผนและให้ความช่วยเหลือระยะยาว หรือการเฝ้าระวัง ป้องกันปัญหา จนเมื่อเข้ามาเรียนรู้การปฏิบัติงานคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว มีการวางแผนกระบวนการให้ความช่วยเหลือทั้งระยะสั้นและระยะยาว และมีการทำงานเฝ้าระวังเพื่อบรรเทา เยียวยา และสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับผู้ประสบปัญหาขึ้นในชุมชน โดยปัจจัยที่ทำให้ปฏิบัติงานได้จริง ได้แก่ ความรู้ที่ได้จากการอบรมเป็นความรู้ที่นำไปเสริมกับกระบวนการทำงานจริง ทั้งนี้การอบรมเพื่อนำไปใช้เป็นสำคัญ มีเรียนรู้คู่ปฏิบัติจริง โดยมีการให้ความช่วยเหลือมีการติดตามการดำเนินการเพื่อให้ความช่วยเหลือรายกรณีอย่างต่อเนื่องทั้งในระดับของแกนนำชุมชนและการทำงานร่วมกับสห-วิชาชีพ อีกทั้งมีการกระตุ้นกระบวนการปฏิบัติงานที่เน้นการถอดบทเรียนจากการปฏิบัติจริง

1.3.1.3 แกนนำชุมชนมีพัฒนาการด้านพฤติกรรม การปฏิบัติต่อผู้อื่นและครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไป โดยพบว่า แกนนำชุมชนมีความกล้าเผชิญต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และเรียนรู้การจัดการปัญหา ความรุนแรงและปัญหาอื่นที่เกิดขึ้นอย่างสันติวิธี

1.3.2. ชุมชนมีศูนย์ปฏิบัติการเพื่อช่วยเหลือและคุ้มครองผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัว ในที่นี้คือ “ศูนย์คุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว” ซึ่งศูนย์ดังกล่าวเกิดขึ้นหลังจากที่แกนนำชุมชนเรียนรู้และปฏิบัติการจริงในการให้ความช่วยเหลือและคุ้มครอง ผู้ประสบปัญหาความรุนแรง โดยเฉพาะประเด็นความรุนแรง

ในครอบครัวและความรุนแรงทางเพศ จนมีระบบการให้บริการในระดับพื้นที่ ซึ่งแกนนำชุมชนเป็นผู้ปฏิบัติการให้บริการเป็นหลัก โดยมีการขับเคลื่อนและยกระดับการเป็นศูนย์ปฏิบัติการเพื่อช่วยเหลือและคุ้มครองผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัว ดังนี้

1.3.2.1 มีทีมปฏิบัติงานของชุมชน ในที่นี้คือ “แกนนำชุมชน” ซึ่งแต่ละชุมชนมีแกนนำปฏิบัติงานในพื้นที่ชุมชนเฉลี่ยชุมชนละ 5 คน แบ่งแกนนำออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ (1) ทีมปฏิบัติงานตรงหรือแกนนำหลัก ทำหน้าที่ ปฏิบัติงานให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวโดยตรง แต่การปฏิบัติงานจริงมิได้แบ่งบทบาทหน้าที่กันชัดเจน หรือ มิได้เน้นดำเนินการในรูปแบบโครงสร้างทางการเน้นการทำงานอย่างมีส่วนร่วม โดยแบ่งบทบาทหน้าที่แล้วแต่กรณีที่ทำให้ความช่วยเหลือ และพิจารณาตามความเหมาะสมของแกนนำที่จะเข้าไปดำเนินกระบวนการให้ความช่วยเหลือนั้นๆ และ (2) ทีมสอดส่อง เฝ้าระวังหรือทีมเครือข่ายการทำงาน มิได้มีบทบาทหน้าที่ให้ความช่วยเหลือหรือติดตามผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง แต่ทำหน้าที่ เป็นแกนนำเฝ้าระวัง สอดส่องสถานการณ์ และแจ้งเหตุฉุกเฉินหากมีสถานการณ์การเกิดขึ้น ซึ่งผู้ที่ดำเนินบทบาทดังกล่าว เช่น กรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน อาสาสมัครชุมชน ฯลฯ ทั้งนี้ทางแกนนำปฏิบัติงานโดยตรง จะมีการประสานข้อมูลกับแกนนำสอดส่อง ให้เฝ้าระวังและติดตามข้อมูลเป็นระยะ

1.3.2.2 มีระบบการให้บริการ คือ มีกระบวนการให้ความช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ ซึ่งพบว่า แกนนำชุมชนมีรูปแบบการปฏิบัติงานทั้งเชิงรุกและเชิงรับ กล่าวคือ (1) แกนนำทำงานเชิงรุก เป็นรูปแบบการปฏิบัติงาน ที่มุ่งเน้นกิจกรรมเสริมสร้างเพื่อการเยียวยาผู้ประสบปัญหา และเฝ้าระวังครอบครัวหรือบุคคลที่เสี่ยงต่อการเกิดความรุนแรง โดยมีการลงสำรวจและจัดทำ

แผนที่เดินดินเพื่อจัดทำข้อมูลครอบครัวที่มีสถานการณ์ความรุนแรงในระดับต่าง ๆ และวางระบบการติดตาม สอดส่อง รุกทำงานรายกรณี/ครอบครัว เช่น กิจกรรมการให้คำปรึกษา กิจกรรมการจัดทำกลุ่มสนับสนุน กิจกรรมลงเยี่ยมบ้าน ฯลฯ และ (2) แกนนำทำงานเชิงรับ รูปแบบการในลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นหลังจากที่แกนนำชุมชนนำร่องปฏิบัติการไปสักระยะ จนสมาชิกชุมชนเริ่มเข้าใจบทบาทและการปฏิบัติงานของแกนนำ จึงเริ่มมีการแจ้งข้อมูลจากบุคคลใกล้ชิดผู้ถูกระงับหรือผู้ถูกระงับแจ้งขอความช่วยเหลือโดยตรง หรือมีผู้ประสบปัญหาเข้ารับบริการจากศูนย์ฯ

ทั้งนี้พบว่า แกนนำชุมชนนำร่องทำงานเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ เช่น มีการประเมินสภาวะรายกรณีทั้งประเมินเบื้องต้น โดยแกนนำชุมชนนำร่อง และประเมินร่วมกับทีมสหวิชาชีพ การให้คำปรึกษา เพื่อบรรเทาความทุกข์ ความเครียด การเฝ้าระวังมิให้ผู้ถูกระงับซ้ำมิให้เกิดสถานการณ์ความรุนแรง การประสานให้ความช่วยเหลือด้านกฎหมาย การประสานสิทธิ และการประสานเครือข่ายให้ความช่วยเหลือ การวางแผน การติดตามการให้ความช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง ฯลฯ

1.3.2.3 มีการประสานเครือข่ายช่วยเหลือ เป็นระบบการปฏิบัติงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบปัญหา ฉะนั้น การประสานทรัพยากร ประสานสิทธิ ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เข้ามามีดำเนินการร่วม ตามภารกิจขององค์กรที่มีอำนาจรับผิดชอบ เช่น ตำรวจ ทนายมีอำนาจหน้าที่ทางกฎหมาย และดูแลกระบวนการยุติธรรมโดยตรง สำนักงานเขตในพื้นที่ต่าง ๆ มีหน้าที่ดูแลเรื่องวิถีชีวิต การกิน การอยู่ กองทุนส่งเสริมด้านการใช้ชีวิต เป็นต้น เหล่านี้พบแกนนำชุมชนนำร่องมีสหวิชาชีพที่ดำเนินการร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

ซึ่งขณะนี้ทั้ง 4 ชุมชน มีศูนย์คุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว ที่มีชื่อเรียกต่างกันตามแต่ชุมชนจะให้ชื่อ โดยภารกิจสำคัญคือ งานช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กที่ประสบปัญหาความรุนแรงในรูปแบบให้มีพื้นที่ปลอดภัยในการใช้ชีวิตในชุมชนของตนเอง

1.3.3 แกนนำชุมชนปฏิบัติงานร่วมกับทีมสหวิชาชีพ โดยมี “ความเป็นทีมปฏิบัติงานร่วมระหว่างแกนนำชุมชนนำร่อง กับสหวิชาชีพในพื้นที่” ซึ่งเดิมทีการปฏิบัติงานระหว่างชุมชนกับองค์กร เป็นลักษณะเฉพาะกิจ เมื่อผ่านกระบวนการพัฒนาการปฏิบัติงานร่วมกัน ทั้งการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการปฏิบัติงาน การประสานความร่วมมือต่อเนื่อง มีการวางระบบการทำงานร่วมกัน และมีการแลกเปลี่ยนระดมความคิดเห็นด้านองค์ความรู้ ทรัพยากร และแนวทางการให้ความช่วยเหลือผู้ให้บริการของแต่ละองค์กร หมายถึง ผู้ให้บริการที่มาขอความช่วยเหลือแต่ละองค์กร กลายเป็นผู้ใช้บริการของสหวิชาชีพด้วยเช่นกัน ซึ่งพัฒนาการที่พบ ดังเช่น

1.3.3.1 แกนนำมีการประสานความร่วมมือระหว่างแกนนำชุมชนนำร่องกับสหวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง โดยมีการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง มีใช้แต่กิจกรรมในโครงการฯ เท่านั้น ยังหมายรวมถึงการประสานการทำกิจกรรม/โครงการอื่นๆ ด้วย ทั้งนี้ส่งผลให้แกนนำชุมชนนำร่องและองค์กรเครือข่ายมีปฏิสัมพันธ์ต่อเนื่อง และมีการต่อยอด ประสานบูรณาการกิจกรรม/โครงการอื่นๆ ร่วมด้วย ซึ่งจะนำไปสู่การวางแผนงานนโยบายร่วมกันในพื้นที่ต่อไป

1.3.3.2 แกนนำมีการวางระบบการทำงานร่วมกัน โดยแกนนำชุมชนนำร่องเป็นฝ่ายรุกเข้าหาและดึงทีมสหวิชาชีพเข้าร่วมปฏิบัติงาน ดังเห็นได้จาก เมื่อมีการณผู้ได้รับผลกระทบจากการสถานการณ์ปัญหาความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ จะมีประสานงานกับทีมสหวิชาชีพนัดประชุมทีมสหวิชาชีพในพื้นที่ เพื่อวางแผนในการให้ความช่วยเหลือ

ทันที และต่อเนื่อง ซึ่งการทำงานร่วมกับสหวิชาชีพ แต่ละวิชาชีพรู้เองว่า “แต่ละกรณีใครจะเป็นเจ้าภาพมีการให้ความช่วยเหลือ” โดยมีวางระบบ การเชื่อมประสานทีมสหวิชาชีพ

1.3.3.3 แขนงนำมีการพัฒนาระดับความสัมพันธ์ และการสร้างความเข้มข้นของการปฏิบัติงานร่วมกับทีมสหวิชาชีพ เช่น “สร้างบรรยากาศการทำงานที่เท่ากัน สร้างความรู้สึกร่วมกันเอง” “จิตใจไม่ปล่อย ย้ำบ่อยๆ มีการติดตามงานอย่างต่อเนื่อง พบเจอกันบ่อยครั้ง” “ให้ความไว้วางใจในการทำงานร่วมกัน” “การทำงานมีเป้าหมายเดียวกัน คือ ผู้ใช้บริการ” “ทีมสหวิชาชีพ ทำงานร่วมกันโดยไม่คำนึงถึงเรื่องเงิน” “การติดต่อประสานงานแบบ Line Group” เป็นต้น

2. กลไกเสริมสร้างระบบการคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน ในที่นี้ คือ กลไกขับเคลื่อนให้เกิดระบบคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว โดยชุมชน ภายใต้โครงการดังกล่าว ซึ่งทั้ง 4 ชุมชนนำร่องของโครงการ มีพัฒนาและประสบการณ์ทำงาน

2.1. งานคุ้มครองทางสังคมของชุมชนบ้านคำกลาง ต.โนนหนามแท่ง อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ เป็นชุมชนชนบทที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ สมาชิกชุมชนส่วนใหญ่มีวิถีการผลิตแบบเกษตรกรรม จุดเริ่มต้นของการเข้ามาดำเนินกิจกรรมคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว เนื่องจากเป็นชุมชนนำร่องโครงการเล็กเหล่า : ยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง และเด็ก พ.ศ.2547 ซึ่งดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน จึงมีประสบการณ์ด้านการให้ความช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กที่ตกอยู่ใน สถานการณ์ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กมาเป็นระยะเวลาอันนาน เป็น “ชุมชนต้นแบบเล็กเหล่า ยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก”

กลไกที่สนับสนุนและเสริมสร้างระบบคุ้มครองทางสังคมของชุมชนบ้านคำกลาง เพื่อเสริมสร้างงานคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว พบว่า

(1) มีแกนนำปฏิบัติงานระดับชุมชน ที่มีประสบการณ์ตรงในการให้ความช่วยเหลือ คุ้มครองผู้หญิงและเด็กที่ตกอยู่ในสถานการณ์ความรุนแรง ภายใต้โครงการเล็กเหล่า : ยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ซึ่งแกนนำปฏิบัติงานระดับชุมชน เป็นแกนนำอาสาที่พัฒนามาจากบุคคลผ่านพ้นจากประสบการณ์ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ความรุนแรงในครอบครัว ได้แก่ ผู้ชายเล็กเหล่าที่เคยอยู่ในสถานภาพผู้กระทำความรุนแรง ผู้หญิงผ่านพ้นจากสถานการณ์ความรุนแรง ถือเป็นปัจจัยหนุนเสริมทั้งนี้เนื่องจากแกนนำมีประสบการณ์ตรง มีความเข้าใจถึงสถานการณ์ปัญหาได้รับการพัฒนาวิคิด ทักษะ ความรู้ และทักษะในการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง

(2) แกนนำปฏิบัติงาน มีวิธีการให้ความช่วยเหลือ พัฒนา และเฝ้าระวัง ผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรงที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน โดยแบ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก 2 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มเป้าหมายที่ 1 ผู้หญิงและเด็กที่ตกอยู่ในสถานการณ์ความรุนแรง และกลุ่มที่ 2 ผู้ชายดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และมีภาวะเสี่ยงกระทำความรุนแรงซึ่งดำเนินการดังนี้

(2.1) วิธีการให้ความช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมาย เป็นลักษณะการให้ความช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมายภาวะวิกฤติ เพื่อบรรเทาความวิกฤติการบรรเทาทุกข์เบื้องต้น ช่วยเหลือให้สามารถดำเนินชีวิตในภavnันัๆ ได้โดยมุ่งการสร้างพื้นที่ปลอดภัยผ่านการคุ้มครองสวัสดิภาพและการให้ความช่วยเหลือเพื่อเสริมสร้างชีวิตให้ดำเนินอยู่ได้

(2.2) วิธีการพัฒนาผู้ได้รับผลกระทบ เป็นการจัดกิจกรรม ที่เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพผู้ได้รับผลกระทบ ซึ่งมีรูปแบบการพัฒนา กล่าวคือ การพัฒนาผู้ได้รับผลกระทบเป็น “อาสา” ทั้งผู้หญิงผ่านพ้นและ ผู้ชายเลิกเหล้า ซึ่งมีการพัฒนากลุ่มเป้าหมายเพื่อสร้างความภาคภูมิใจใน ตนเอง เป็นการผลิตซ้ำทางความคิดของการปรับเปลี่ยนวิถีคิดและพฤติกรรม การใช้ชีวิต มี 3 ระดับ ได้แก่ ระดับที่ 1 การพัฒนาเป็น “บุคคลต้นแบบ” เป็นการพัฒนาบุคคลที่ได้รับผลกระทบ หรือบุคคลเลิกเหล้า เคยกระทำ ความรุนแรง เป็นบุคคลต้นแบบ โดยให้บทบาทเป็นผู้บอกเล่า ถ่ายทอด ประสบการณ์ของตนเองให้กับบุคคลที่มีปัญหาล้ำคลั่งผ่านกิจกรรม กลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน กิจกรรมเยี่ยมบ้าน ระดับที่ 2 การพัฒนาเป็น “แกนนำอาสา” เป็นบุคคลที่อาสาเข้ามาปฏิบัติงานร่วมกับแกนนำปฏิบัติงาน โดยส่วนหนึ่งพัฒนามาจากบุคคลต้นแบบ หรือ อาสาเข้ามาเป็นแกนนำ ทำงาน เช่น ผู้นำชุมชน อสม. อพม. สอบต. ฯลฯ ซึ่งมีลักษณะของ การเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมเฉพาะกิจ หรือเป็นรายกิจกรรม และระดับที่ 3 การพัฒนาเป็น “แกนนำปฏิบัติงาน” เป็นบุคคลที่พัฒนามาจากบุคคล ต้นแบบ หรือแกนนำอาสา ที่เข้าร่วมและได้รับการพัฒนา มีบทบาทและ ปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันเป็นแกนนำปฏิบัติงานชุมชนเลิกเหล้า : ยุติความรุนแรงผู้หญิงและเด็ก กลยุทธ์สำคัญของการพัฒนาผู้ได้รับกระทบ คือ การผลักดันให้เข้ามีส่วนร่วมร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการและ พัฒนากิจกรรมชุมชนขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อเป็นการเฝ้าระวังมิให้เกิด การผลิตซ้ำของปัญหาหรือเป็นการปฏิบัติงานเพื่อตัดตอนวงจรความรุนแรง โดยเฉพาะการพัฒนาผู้ได้รับผลกระทบเชิงวิถีชีวิต เน้นเรื่องของการอยู่ดีกินดี มีอาชีพ ชีวิตเป็นสุข โดยเน้นการรวมตัว รวมกลุ่ม และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ที่มากกว่าเรื่องการเลิกเหล้า จึงมีกิจกรรมส่งเสริมอาชีพรวมด้วย

(2.3) วิธีการเฝ้าระวังสถานการณ์ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก เป็นการทำงานเชิงป้องกันปัญหา ที่เน้นเรื่องจัดการชุมชนและการปรับวิถีชุมชนเล็กเหล่า : ยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ซึ่งภาพปรากฏที่ผ่านมา เช่น การตั้งกลุ่มผู้ชายเล็ก การรวมกลุ่มอาชีพ การออกกฎระเบียบชุมชน การจัดงานเลี้ยงชุมชนไม่มีเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ร้านค้าไม่จำหน่ายสุรา การขยายชุมชนลด ละ เลิกเหล้า : ยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ทำงานกับกลุ่มผู้นำทั้งตำบลในนามแห่งเพื่อเฝ้าระวังปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ฯลฯ

(3) มีศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กในระดับพื้นที่ เป็นการจัดตั้งองค์กรภาคประชาชนที่เกิดมาจากการปฏิบัติงานร่วมกันของแกนนำผู้ชายเล็กเหล่า : ยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กของชุมชนบ้านคำกลาง ทำหน้าที่เป็นศูนย์ให้ความช่วยเหลือ พัฒนา และเฝ้าระวังปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในระดับชุมชน ซึ่งศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กชุมชนบ้านคำกลางขณะนี้กำลังดำเนินการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล

(4) มีการปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยงานและวิชาชีพที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง และองค์กรมีความหลากหลาย ตลอดจนมีเครือข่ายการปฏิบัติงานทุกระดับตั้งแต่ระดับชุมชน ตำบล อำเภอ จนถึงระดับจังหวัด ที่กว้างขวาง เช่น สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดอำนาจเจริญ บ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัดอำนาจเจริญ กลุ่มเพื่อนหญิงจังหวัดอำนาจเจริญ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ เครือข่ายกำนันผู้ใหญ่บ้านระดับพื้นที่ ฯลฯ ทำให้ชุมชนได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนา ป้องกัน เฝ้าระวัง และให้ความช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก จากหน่วยงานข้างต้น

(5) แกนนำปฏิบัติงาน ได้รับการส่งเสริม ปรับ และพัฒนา ทักษะ องค์ความรู้ ทักษะในการปฏิบัติงานให้ความช่วยเหลือเด็กและ ผู้หญิงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งพบว่า กระบวนการพัฒนาศักยภาพแกนนำปฏิบัติงาน เริ่มตั้งแต่แกนนำเข้ามามีส่วนร่วมไม่ว่าจะมาในฐานะผู้ได้รับผลกระทบ ผู้กำลังลด ละ เลิก แกนนำผู้ผ่านพ้น จนกระทั่งเป็นแกนนำปฏิบัติงานหลักของ ชุมชน เหล่านี้ ส่งผลให้ แกนนำมีศักยภาพในการปรับประยุกต์การปฏิบัติงาน ที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการของผู้ได้รับ ผลกระทบและบริบทชุมชน มีการผลิตซ้ำทางความคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน กับผู้หญิงและเด็กได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรง ถึง “การมอง มนุษย์อย่างมีคุณค่า มีความเท่าเทียมทางเพศ” “เรื่องครอบครัวเป็นเรื่องส่วนตัว” “การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นปัญหาสังคม” ฯลฯ และมีการพัฒนาทักษะ/เทคนิค และรูปแบบในการปฏิบัติงานที่มีลักษณะเฉพาะ พื้นที่ เช่น การออกแบบกิจกรรมแนวการพัฒนาชีวิต พัฒนาอาชีพ โดยบูรณาการกิจกรรมเกษตรอินทรีย์ กิจกรรมทำปุ๋ยอินทรีย์ รวมเป็น กลุ่มกิจกรรม เป็นต้น

เหล่านี้เป็นปัจจัยส่งผลให้ชุมชนบ้านคำกลาง เป็นชุมชน นำร่องที่สามารถดำเนินกิจกรรมการคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคลใน ครอบครัว ซึ่งมีแกนนำที่มีประสบการณ์ตรง แกนนำชุมชนนำร่องมีทัศนคติ ความรู้ และมีทักษะในการปฏิบัติงานได้จริง โดยมีกระบวนการให้บริการ และให้ความช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบ ที่มีการประสานการปฏิบัติงาน และผลักดันให้เกิดการปฏิบัติงานร่วมกับทีมสหวิชาชีพได้ โดยเฉพาะ มิติการกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือภายใต้ข้อจำกัดที่องค์กรที่ประสานเป็น องค์การระดับจังหวัด ตลอดจนสามารถพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชน ยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ทั้งนี้เนื่องจากการวางแผนการจดทะเบียน โครงสร้าง รูปแบบการปฏิบัติงาน และการขยายอาสาสมัคร ที่ถือเป็น

กลยุทธ์สำคัญที่แกนนำชุมชนบ้านคำกลางใช้ในการปฏิบัติงานคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว

2.2. งานคุ้มครองทางสังคมของชุมชนซอยพระเจน เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร เป็นชุมชนเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีประสบการณ์ทำงานในโครงการเครือข่ายชุมชน กทม. เลิกเหล้ายุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ตั้งแต่ พ.ศ. 2550 จนถึงปัจจุบัน ทำให้มีการพัฒนาระบบการปฏิบัติงานช่วยเหลือและคุ้มครองผู้หญิงและเด็กเรื่อยมา จากการเข้าร่วมโครงการพบปะเรียนที่สำคัญที่เกี่ยวกับกลไกการคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว กลไกที่สนับสนุนและเสริมสร้างระบบคุ้มครองทางสังคมของชุมชนซอยพระเจน เพื่อเสริมสร้างงานคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว พิจารณาผ่านพัฒนาการการปฏิบัติงาน กล่าวคือ

(1) ชุมชนมีแกนนำปฏิบัติงานโดยตรง ซึ่งแกนนำหลักเป็นบุคคลที่พัฒนามาจากบุคคลที่ประสบปัญหาความรุนแรง และบุคคลอาสาเข้ามาปฏิบัติงาน ตลอดจนมีประสบการณ์ช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากการสถานการณ์ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก จึงพบพัฒนาการที่ดีทั้งด้านทัศนคติ ความรู้ และทักษะของแกนนำชุมชนนำร่องในการปฏิบัติงานเพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว ได้แก่

(1.1) แกนนำตระหนักรู้ปัญหาและเข้าใจแนวคิดในการปฏิบัติงาน ซึ่งการปรับวิธีคิดของแกนนำเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด พบว่าแกนนำมีประสบการณ์ตรงเพื่อให้ความช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กที่ถูกกระทำรุนแรง มีการทบทวนวิธีคิดของตนเองอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยคุณสมบัติแรกที่แกนนำต้องมี คือ การรู้และเข้าใจสถานการณ์ความรุนแรงบนฐานประสบการณ์ตรง ฉะนั้น แกนนำชุมชนพระเจนจึงให้ความสำคัญกับการปรับวิธีคิดของแกนนำ ทั้งแกนนำเก่า ที่ต้องมีการผลิตซ้ำทางความคิดอย่างสม่ำเสมอ และการทำงานเชิงความคิดกับ

แกนนำใหม่อย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการพูดคุย เสริมสร้างพลังชีวิตให้กับแกนนำ
ปฏิบัติงานด้วยกันอยู่เป็นนิจ ซึ่งแกนนำชุมชนพระเจดีย์ แบ่งเป็น 3 กลุ่มสำคัญ
ได้แก่ กลุ่มที่ 1 แกนนำปฏิบัติงานหลัก เป็นแกนนำปฏิบัติงานประจำเกี่ยวกับการ
ให้ความช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กที่ประสบปัญหาความรุนแรงแต่ต้น
ซึ่งได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนมีทักษะปฏิบัติงานการให้ความช่วยเหลือ
ผู้ประสบปัญหา ทั้งยังสามารถสามารถถ่ายทอดทักษะและเทคนิคใน
การปฏิบัติให้กับแกนนำใหม่ด้วย กลุ่มที่ 2 แกนนำผ่านพ้น เป็นแกนนำที่
พัฒนามาจากผู้ที่เคยได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรงและ
ผ่านพ้น เข้ามาเป็นแกนนำปฏิบัติงานชุมชน ส่วนหนึ่งมีลักษณะเป็นทั้ง
แกนนำหลักและแกนนำผ่านพ้น เป็นกลุ่มที่สามารถให้ทักษะการปฏิบัติงาน
ที่เข้าถึงอย่างเข้าใจผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรงใน
รูปแบบต่าง ๆ ได้ดี และ กลุ่มที่ 3 แกนนำอาสาสมัคร เป็นแกนนำที่สนใจ
เข้ามามีส่วนร่วมให้ความช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์
ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ซึ่งบทบาทของแกนนำส่วนนี้ เช่น การช่วย
สอดส่องดูแล ติดตามผู้ได้รับผลกระทบ ฯลฯ

(1.2) แกนนำมีทักษะและเทคนิคในการปฏิบัติงานเพื่อให้
ความช่วยเหลือผู้หญิงและเด็ก ด้วยประสบการณ์การปฏิบัติ ภายใต้โครงการ
พัฒนาเครือข่ายชุมชน กทม. ลด ละ เลิกเหล้า ยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง
และเด็ก ตั้งแต่ปี พ.ศ.2550 ทำให้แกนนำปฏิบัติงานชุมชนซอยพระเจดีย์
มีการพัฒนาด้านทักษะ เทคนิคในการปฏิบัติด้วยการเรียนรู้ คู่กับการปฏิบัติ
จริงอย่างต่อเนื่อง 3 ระดับ ดังนี้

(1.2.1) ทักษะและเทคนิคการปฏิบัติงานกับผู้ได้รับ
ผลกระทบโดยตรง กล่าวคือ แกนนำสามารถดำเนินการให้ความช่วยเหลือ
ผู้ได้รับผลกระทบได้โดยตรง ซึ่งมีทักษะและเทคนิคการปฏิบัติงาน ได้แก่
ทักษะ/เทคนิคการประเมินสภาพผู้ได้รับผลกระทบเบื้องต้นเพื่อให้

ความช่วยเหลือในภาวะวิกฤติ ทักษะ/เทคนิคการให้คำปรึกษา ทักษะ/เทคนิค การทำกลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน (การทำกลุ่มสนับสนุน) การลงเยี่ยมบ้าน การติดตามผู้ได้รับผลกระทบ ทักษะ/เทคนิคการเจรจาต่อรองเพื่อคุ้มครอง สวัสดิภาพผู้ได้รับผลกระทบ ทักษะ/เทคนิคการประเมินการส่งต่อ (refer) เป็นต้น เหล่านี้เป็นพัฒนาการด้านทักษะและเทคนิคในการปฏิบัติงานของแกนนำ ปฏิบัติงานชุมชนซอยพระเจน

(1.2.2) ทักษะและเทคนิคการปฏิบัติงานกับนัก แกนนำมีทีมปฏิบัติงานร่วมกับนักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา แพทย์ พยาบาล นักกฎหมาย และตำรวจในเขตพื้นที่ ซึ่งเป็นกลุ่มนักวิชาชีพใน หน่วยงานพื้นที่ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการให้ความช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบ พบทักษะที่ใช้ในการปฏิบัติงานร่วมกับนักวิชาชีพ เช่น การติดต่อประสานงาน การระดมทรัพยากรในการปฏิบัติงาน การจัดประชุมทีมสหวิชาชีพเป็นนิจ ชลฯ ทั้งนี้เป็นทักษะการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาเรื้อรังอย่าง มีส่วนร่วมกับสหวิชาชีพที่เป็นปฏิบัติการต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

(1.2.3) ทักษะและเทคนิคการปฏิบัติงานด้าน เคลื่อนไหวเพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว เป็นทักษะและ เทคนิคที่แกนนำเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ปฏิบัติงานตรงเพื่อให ้ ความช่วยเหลือและคุ้มครองบุคคลในครอบครัวที่ตกอยู่ในสถานการณ์ ความรุนแรง การทำงานรณรงค์ในพื้นที่เป็นกิจกรรมหนึ่งที่แกนนำชุมชน มีส่วนร่วมเพื่อยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กอย่างต่อเนื่อง โดยทักษะและ เทคนิคการปฏิบัติงานข้างต้น แกนนำเก่ามีการถ่ายทอดสู่แกนนำใหม่ นั่นคือ แกนนำหลัก จะถ่ายทอดและสร้างการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติงานจริงและ พัฒนาศักยภาพร่วมกัน แบ่งหน้าที่ แกนนำใหม่ที่เข้ามาสามารถเลือกภารกิจ ที่เหมาะกับตัวเอง เรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพให้ตรงกับความสามารถของ ตนเอง โดยลักษณะของการปฏิบัติงานร่วมกันมิได้ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ

ภายในทีม สร้างวิธีการทำงานเป็นทีม

(2) การให้บริการเพื่อการคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวของชุมชนซอยพระเจดีย์ มีระบบการให้บริการ มีทีมปฏิบัติการ และมีการวางระบบปฏิบัติงาน โดยให้บริการภายใต้ศูนย์ประสานการช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กชุมชนซอยพระเจดีย์ เป็นศูนย์ให้ความช่วยเหลือในระดับพื้นที่ กรณีผู้ใช้บริการ เป็นสมาชิกชุมชน ชุมชนใกล้เคียง หรือเป็นกรณีที่มีมูลนิธิ หรือ องค์กรเครือข่ายประสานให้การติดตาม ดูแล และวิเคราะห์สถานการณ์เบื้องต้นของผู้ใช้บริการ ประเมินการให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นที่แกนนำมารถดำเนินการได้ จากนั้นประสานความช่วยเหลือในกรณีที่ต้องการวิชาชีพในการให้ความช่วยเหลือต่อไป หรือส่งต่อยังองค์กรเครือข่าย โดยมีรูปแบบการให้บริการ ได้แก่

(2.1) การให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองบุคคลในครอบครัว แกนนำชุมชนซอยพระเจดีย์ มีกระบวนการในการให้ความช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรง ซึ่งลักษณะการให้บริการที่เน้นให้ความช่วยเหลือระดับพื้นที่ชุมชน ในระดับต่างๆ ได้แก่ พื้นฟู ป้องกัน/เฝ้าระวัง ส่งเสริม/พัฒนา และ ติดตามผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรง กล่าวคือ การให้ความช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรงในระดับพื้นที่ชุมชน แกนนำชุมชนมีการสำรวจ สอดส่อง ประเมินบุคคลและครอบครัวที่มีภาวะเสี่ยงต่อการได้รับความรุนแรง โดยวิธีการจัดทำข้อมูลครอบครัวเสี่ยงต่อการเกิดความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งพิจารณาตามลักษณะเสี่ยง ได้แก่ ครอบครัวที่มีผู้ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ หรือมีผู้ดื่มในระดับที่มีภาวะเสี่ยงการเกิดพิชสุราเรื้อรัง มีการกระทำ ความรุนแรง มีภาวะยากลำบากหรือมีระดับของสมรรถภาพในการช่วยเหลือตนเองน้อย เหล่านี้เป็นลักษณะบุคคลหรือครอบครัวที่มีภาวะเสี่ยงต่อการเกิดสถานการณ์ความรุนแรงที่แกนนำชุมชนพิจารณาร่วมกันในการ

เข้าไปให้ความช่วยเหลือ โดยมีระบบการให้ความช่วยเหลือผู้หญิงและเด็ก เบื้องต้น ดังนี้

(2.1.1) การฟื้นฟูผู้ที่ได้รับผลกระทบฯ แก่นำเป็น ผู้ประสานหน่วยงานและระดมทรัพยากรทางสังคมในการเข้ามาให้ความช่วยเหลือ บำบัด ฟื้นฟูผู้ที่ได้รับผลกระทบ ทั้งนี้จากการปฏิบัติงานที่ผ่านกลุ่มเป้าหมายที่แกนนำปฏิบัติงานชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการให้ความช่วยเหลือ พบว่า ส่วนใหญ่เป็น ผู้ได้รับผลกระทบจากการตีมีเครื่องตีมีแอลกอฮอล์ ทั้งในฐานะผู้ตีมี และผู้ที่ถูกกระทำความรุนแรงจากผู้ตีมี ซึ่งแต่ละกรณีมีการวางแผนการให้ความช่วยเหลือทั้งเฉพาะหน้าและระยะยาว โดยมีการวางแผนทางให้ความช่วยเหลือร่วมกับหน่วยงานพื้นที่ ที่จัดให้มีการประชุมทีมสหวิชาชีพเพื่อประสานและระดมทรัพยากรคุ้มครองและช่วยเหลือ โดยแกนนำชุมชน มีหน้าที่ เป็นผู้ให้คำปรึกษา ติดตามลงเยี่ยมประสานข้อมูลและหน่วยงานพื้นที่ ประสานสิทธิ ทั้งนี้กระบวนการจะดำเนินการขอต่อเนื่องจากกว่าผู้ประสบปัญหาจะอยู่ในภาวะผ่อนคลายปลอดภัย โดยมีการติดตามและเฝ้าระวังอย่างใกล้ชิดต่อเนื่อง

(2.1.2) การป้องกันและเฝ้าระวังสถานการณ์ ความรุนแรง แก่นนำชุมชนมีการใช้เครื่องมือแผนที่เดินดิน เป็นเครื่องมือสำรวจสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัว ครอบครัวเสี่ยงที่มีภาวะวิกฤติ และวางแผนปฏิบัติงานในการให้ความช่วยเหลือ เช่น การให้คำปรึกษา วิทยากร การให้คำปรึกษาครอบครัว การทำกระบวนการกลุ่ม ฯลฯ ซึ่ง การปฏิบัติงานเชิงป้องกันและเฝ้าระวังปัญหายังเป็นการปฏิบัติงานเฝ้าระวังภาวะเสี่ยงเฉพาะกลุ่มเป้าหมายรายกรณีหรือรายครัวเรือน ที่ถือเป็นปฏิบัติการเฝ้าระวังภาวะเสี่ยงชุมชนด้วย ทั้งนี้ด้วยลักษณะความเป็นชุมชนเมือง จุดนี้จึงถึงเป็นกลยุทธ์หลักสำคัญเพื่อเฝ้าระวังและจัดการความเสี่ยงได้อย่างเข้าถึงมากขึ้น

(2.1.3) การส่งเสริมและพัฒนาผู้ที่ได้รับผลกระทบ/ครอบครัวที่ตกอยู่ในสถานการณ์ความรุนแรง เป็นการพัฒนาศักยภาพบุคคลที่เคยประสบปัญหาความรุนแรงพัฒนาเป็นแกนนำผ่านพ้นเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน ที่เน้นการบำบัด พื้นฟูจากภายในเป็นการเสริมพลังอำนาจจากภายในสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมภายนอกของผู้ได้รับผลกระทบนั้นประสบผล เหล่านี้ส่งผลให้แกนนำปฏิบัติงานชุมชน เรียนรู้การตั้งและพัฒนาศักยภาพของผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ที่ให้ความสำคัญกับ “การเสริมสร้างพลังชีวิต” ที่แกนนำชุมชนให้ความสำคัญและนำไปประยุกต์ใช้ในการให้คำปรึกษา การทำกิจกรรมกลุ่มสนับสนุนการลงเยี่ยมให้กำลังใจ ซึ่งเป็นกิจวัตรของปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือของแกนนำ ทั้งนี้การมีส่วนร่วมดำเนินงานอย่างต่อเนื่องถือเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตและความภาคภูมิใจให้แก่ผู้ได้รับผลกระทบฯ อีกด้วย

(2.1.4) การติดตามและเยี่ยมบ้านผู้ได้รับผลกระทบและครอบครัว ถือเป็นการกิจที่แกนนำชุมชนดำเนินการเป็นประจำ แบ่งเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะแรก การติดตามและลงเยี่ยมเป็นทีม เน้นให้กำลังใจ สืบค้นข้อมูลเพิ่มเติม ตลอดจนพัฒนาการของผู้ได้รับผลกระทบฯ หลังจากดำเนินการให้ความช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง และลักษณะที่ 2 การติดตามและเฝ้าระวัง โดยแบ่งพื้นที่เฝ้าระวังผู้ได้รับผลกระทบฯ ซึ่งมีหลักพิจารณาในการเลือกแกนนำติดตามและเฝ้าระวังรายกรณี คือ ความไว้วางใจของผู้ได้รับผลกระทบฯ ที่มีต่อแกนนำชุมชน ระยะห่างของที่ตั้งบ้านพักผู้ได้รับผลกระทบฯ ทั้งนี้เพื่อให้แกนนำสามารถติดตามและเฝ้าระวังความเสี่ยงที่จะส่งผลกระทบต่อผู้ได้รับผลกระทบได้ง่าย นอกจากนี้แกนนำแต่ละคนสามารถดำเนินหน้าที่ติดตามและเฝ้าระวังผู้ได้รับผลกระทบฯ แทนกันได้

(3) การปฏิบัติงานผ่านศูนย์การเรียนรู้ชุมชนคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว ในชื่อ “ศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กชุมชนซอยพระเจน” เป็นหน่วยบริการให้ความช่วยเหลือ โดยมีจุดศักยภาพ ดังนี้

(3.1) มีการปฏิบัติงานเป็นรูปธรรม ตั้งแต่มีทีมปฏิบัติงานที่มีทักษะและเทคนิคในการให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว มีประสบการณ์โดยตรงเกี่ยวกับการปฏิบัติงานยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กมาเป็นระยะเวลานาน มีระบบการให้บริการภายใต้ศูนย์ประสานการให้ความช่วยเหลือผู้หญิงและเด็ก ที่เป็นรูปธรรม ซึ่งมีแผนงาน มีกระบวนการให้ความช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กอยู่เป็นฐานการปฏิบัติงานเดิม ตลอดจนแกนนำชุมชนซอยพระเจน ที่ปฏิบัติงานของศูนย์ มีทักษะ เทคนิค และวิธีการในการปฏิบัติงานเพื่อให้ความช่วยเหลือคุ้มครองผู้หญิงและเด็กที่ตกอยู่ในสถานการณ์ความรุนแรง

(3.2) ทีมปฏิบัติงานมีประสบการณ์ ส่งผลให้มีทักษะและเทคนิคการให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมายระดับภาวะวิกฤติ ผู้ที่ประสบปัญหาความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ หมายรวมถึงผู้กระทำความความรุนแรง ที่มีความละเอียดและใส่ใจในภาวะวิกฤติของผู้ใช้บริการ ทั้งการคุ้มครองช่วยเหลือ พื้นฟูผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรงได้

(3.3) ศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กชุมชนซอยพระเจน มีระบบการให้ความช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กที่เรียกว่า “ระบบการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบปัญหารายกรณี” ที่มีพัฒนาการมาจากการปฏิบัติงานและปฏิบัติการต่อเนื่อง ตลอดจนมีทีมสหวิชาชีพร่วมเป็นทีมปฏิบัติงานได้ โดยกระบวนการให้บริการมีขั้นตอนการดำเนินงาน ตั้งแต่การพบเหตุหรือรับแจ้งเหตุที่เกี่ยวกับผู้ประสบปัญหาหรือผู้ได้รับผลกระทบฯ ซึ่งเป็นผู้หญิงและเด็กที่ตกอยู่ในสถานการณ์ความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ หมายรวมถึงผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และผู้เปราะบาง

ทางสังคม จากนั้นประเมินสถานะผู้ได้รับผลกระทบ การวางแผนการให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นร่วมกับทีมปฏิบัติงานชุมชน ก่อนที่จะวางแผนปฏิบัติงานร่วมกับทีมสหวิชาชีพจากองค์กรเครือข่ายในพื้นที่ การดำเนินการให้ความช่วยเหลือ ทั้งการสืบค้นข้อมูลโดยการเยี่ยมบ้าน การให้คำปรึกษา การทำกลุ่มสนับสนุน และมีการติดตามลงเยี่ยมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งดำเนินการควบคู่กับการประสานเครือข่ายนักวิชาชีพเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ความช่วยเหลือ หนุนกระบวนการฟื้นฟู และเพิ่มประสิทธิภาพการคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวต่อไป

ฉะนั้น จึงเป็นจุดศักยภาพสำคัญที่ส่งผลทำให้ระบบการคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวของชุมชนพระเจดีย์ กลายเป็นงานคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวที่มีความต่อเนื่องและปฏิบัติการได้จริง เนื่องด้วยลักษณะการปฏิบัติงานของแกนนำชุมชน ที่พัฒนาระบบทีมปฏิบัติงาน และมีศูนย์ประสานการให้ความช่วยเหลือผู้หญิงและเด็ก และการทำงานเชิงสหวิชาชีพพร้อมด้วย

2.3. งานคุ้มครองทางสังคมของชุมชนวัดสวัสดิ์วารีสีมาราม เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร เป็นชุมชนนำร่องในโครงการใหม่ ที่ยังไม่มีประสบการณ์การปฏิบัติงานเชิงลึกให้การให้ความช่วยเหลือ คุ้มครองผู้ได้รับผลกระทบจากการสถานการณ์ความรุนแรงต่อเด็ก ผู้หญิง และครอบครัวโดยตรง เดิมทีเป็นชุมชนที่มีแกนนำอาสาสมัครที่มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนประเด็นทางสังคม ต่อมาได้เข้าร่วมเป็นชุมชนนำร่องในโครงการพัฒนารูปแบบการทำงานของชุมชนนำร่องร่วมกับทีมสหวิชาชีพในการคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคลในครอบครัว ซึ่งพบประเด็นสำคัญ ได้แก่

กลไกที่สนับสนุนและเสริมสร้างระบบคุ้มครองทางสังคมของชุมชนวัดสวัสดิ์วารีสีมาราม เพื่อเสริมสร้างงานคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว พบประเด็นสำคัญ ดังนี้

(1) แกนนำชุมชนมีพัฒนาการเชิงศักยภาพและการดึงองค์กรที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานได้ พบคุณลักษณะที่สำคัญของแกนนำปฏิบัติงานชุมชน นั่นคือ แกนนำที่เข้าร่วมทีม มีจิตอาสา ยอมรับปรับเปลี่ยน และเรียนรู้ปฏิบัติ โดยสำคัญพบว่าแกนนำพร้อมทเปิดใจเรียนรู้และทำความเข้าใจต่อสถานการณ์ปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กที่เกิดขึ้นในชุมชน ตระหนักเห็นถึง เรื่องครอบครัวไม่ใช่เรื่องส่วนตัวแต่เป็นเรื่องของทุกคน เป็นแรงผลักดันให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนากระบวนการคุ้มครองและให้ความช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาความรุนแรง ซึ่งทำให้แกนนำมีศักยภาพในการปฏิบัติการเพิ่มขึ้น ประกอบกับ แกนนำส่วนใหญ่เป็นมีตำแหน่งในการปฏิบัติงานในระดับชุมชน เช่น ประธานชุมชน คณะกรรมการชุมชน อาสาสมัครบริการสาธารณสุข (ออส.) ฯลฯ เหล่านี้เป็นทุนทางสังคมที่สำคัญด้วยประสบการณ์ที่มีความหลากหลาย ทั้งเชิงศักยภาพและการมีเครือข่ายปฏิบัติงาน ตลอดจนกลุ่มแกนนำชุมชนมีความเป็นทีมเป็นฐานเดิมที่มีการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

(2) ชุมชนมีเครือข่ายการปฏิบัติงานที่มีความหลากหลายด้วยแกนนำปฏิบัติงานชุมชนที่เข้ามา เป็นแกนนำหลักของโครงการฯ มาจากฐานการเป็นอาสาสมัครขององค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่ ส่งผลให้สามารถประสานงานกับองค์กรภาคีให้เข้ามามีส่วนร่วมในการคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว ด้วยสัมพันธภาพที่ระหว่างองค์กรเครือข่ายกับแกนนำชุมชน การผลักดันให้กลไกทีมสหวิชาชีพสามารถปฏิบัติงานร่วมกับแกนนำชุมชนจะส่งผลให้เกิดการพัฒนากระบวนการปฏิบัติงานร่วมกันที่จะนำไปสู่การคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวในระดับชุมชนได้จริง ตลอดจนแกนนำมีความรู้และทักษะเฉพาะที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้จากการเป็นอาสาสมัครในมิติต่าง ๆ เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน (ออส.) มีความรู้ด้านสุขภาพ คณะกรรมการชุมชนมีความรู้ด้านความปลอดภัย ด้านการบริหารจัดการและการประสานงานองค์กรในเขตพื้นที่ ฯลฯ

เหล่านี้เป็นกลไกหนุนเสริมการต่อการดำเนินกิจกรรมของโครงการฯ ในพื้นที่ชุมชนวัดสวัสดิ์วารีสีมารามที่จะต้องมีส่วนผลักดันและขับเคลื่อนให้เกิดการปฏิบัติงานร่วมกันอย่างเป็นระบบต่อไป

(3) การให้บริการการคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวของชุมชนวัดสวัสดิ์วารีสีมาราม พบว่า แกนนำชุมชนสามารถดำเนินการให้ความช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรงและเรียนรู้การปฏิบัติงานที่ใส่ใจมิติจริยธรรมการทำงานกับมนุษย์ กล่าวคือ

(3.1) แกนนำมีทักษะและเทคนิคในการปฏิบัติงานเพื่อให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองเด็กและผู้หญิงที่ตกอยู่ในสถานการณ์ความรุนแรง แต่ละกรณีที่แกนนำดำเนินการให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองพบว่า มีการประเมินและวางแผนการให้ความช่วยเหลือร่วมกันระหว่างทีมปฏิบัติงาน ตลอดจน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ และคอยเฝ้าระวังปัญหาซึ่งเทคนิคที่แกนนำปฏิบัติงานของชุมชนวัดสวัสดิ์วารีสีมาราม ประยุกต์ใช้นั้น “การสอดส่อง เฝ้าระวัง ดูแลเป็นรายกรณี” นอกจากนี้ยังมีทักษะในการปฏิบัติงานกับผู้ประสบปัญหาที่มีภาวะวิกฤติ เช่น การระงับเหตุ การประเมินระดับความวิกฤติของผู้ได้รับผลกระทบ การให้คำปรึกษา การพูดคุยเสริมสร้างพลังชีวิต การเขียนและการจดบันทึก การเฝ้าระวังสถานการณ์ ฯลฯ

(3.2) ชุมชนที่มปฏิบัติงานสำหรับการให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองผู้หญิงและเด็กที่ประสบปัญหาความรุนแรง ด้วยแกนนำเป็นอาสาสมัครชุมชน เป็นกรรมการชุมชน ซึ่งเป็นทีมปฏิบัติงานร่วมกันเป็นทุนชุมชนเดิมที่สำคัญ ที่สามารถต่อยอดและพัฒนาความเป็นทีมในการให้ความช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กที่ประสบปัญหาความรุนแรงต่อไปได้ โดยสามารถแบ่งทีมปฏิบัติงานของแกนนำชุมชน 3 ลักษณะแกนนำ ได้แก่

(3.2.1) แขนงปฏิบัติงานตรง เป็นแขนงปฏิบัติงานกับผู้ได้รับผลกระทบ โดยตรง โดยสามารถติดตาม ลงเยี่ยม และดูแลผู้ได้รับผลกระทบ อย่างใกล้ชิด ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะเด่นของแขนงปฏิบัติงานชุมชนวัดสวัสดีวาริสีมารามที่สามารถปฏิบัติงานกับผู้ได้รับผลกระทบที่มีภาวะวิกฤติได้ หมายรวมถึงแกนนำที่ทำหน้าที่รับผิดชอบกิจกรรมของโครงการฯ

(3.2.2) แขนงนำสวดสวดแผ่ระวาง ทำหน้าที่ ช่วยแผ่ระวางสถานการณ์ความรุนแรงต่อผู้หญิง เด็ก และบุคคลในครอบครัว และ

(3.2.3) แขนงสนับสนุนการปฏิบัติงาน เป็นแกนนำผ่านพ้นสถานการณ์ความรุนแรง เช่น ผู้หญิงผ่านพ้นจากสถานการณ์ปัญหาความรุนแรง ผู้ชายลด ละ เลิกเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ฯลฯ

(3.3) แขนงชุมชนทำงานร่วมกับเครือข่ายการปฏิบัติงาน ทั้งเครือข่ายชุมชนขยาย และเครือข่ายเชิงวิชาชีพในพื้นที่ ที่เป็นจุดแข็ง การปฏิบัติงานของแกนนำชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากแกนนำชุมชนความสัมพันธ์อันดีและมีศักยภาพในการประสานการปฏิบัติงานร่วมกับองค์กรเครือข่ายในพื้นที่ เช่น สำนักงานเขตดุสิต ศูนย์บริการสาธารณสุข ฯลฯ เหล่านี้เป็นถือเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญในการต่อยอด เพื่อพัฒนาการปฏิบัติงานและผลักดันกลไกการทำงานเชิงสหวิชาชีพ แม้จะมีข้อจำกัดการประสานการทำงานร่วมกันบ้าง แต่สามารถทำงานร่วมกันได้

(4) ศูนย์คุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวเป็นศูนย์บริการกลางของชุมชน ด้วยแกนนำหลักชุมชนเป็นประธานชุมชน จึงบูรณาการศูนย์ฯ เข้ากับงานบริการชุมชนอื่นๆ ในพื้นที่ กล่าวคือ

(4.1) แขนงชุมชนมีทีมปฏิบัติงานเป็นกลุ่มคณะกรรมการชุมชนและอาสาสมัครชุมชน ซึ่งสามารถใช้บทบาทของความเป็นอาสาสมัครเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานเพื่อให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว

(4.2) การปฏิบัติงานเน้นเชิงรุกและลึกมากขึ้น กล่าวคือ การปรับกระบวนการปฏิบัติงานเชิงลึก ที่แต่เดิมลักษณะการให้ความช่วยเหลือ ผู้ได้รับผลกระทบฯ เป็นแบบเฉพาะกิจ แต่หลังจากเข้ามาเป็นชุมชนนำร่อง โครงการฯ มีการพัฒนาการการให้ความช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบฯ โดยตรง และมีทักษะการดึงครอบครัวมีส่วนร่วมในการดูแลผู้ได้รับผลกระทบฯ ซึ่งมีแกนนำชุมชน ทำหน้าที่ ติดตาม ดูแล และลงเยี่ยมอย่างใกล้ชิด ต่อเนื่อง ในกระบวนการปฏิบัติงานเชิงรุก เป็นกระบวนการปฏิบัติงาน ที่แกนนำชุมชนเน้นการเข้าถึงผู้ได้รับผลกระทบและครอบครัวเสี่ยง โดยมีการดึงทีมแกนนำชุมชนและทีมสหวิชาชีพเข้ามามีส่วนร่วมให้ความช่วยเหลือ แบ่งเป็น 2 รูปแบบการรุก ได้แก่ รูปแบบแรก การปฏิบัติงานเน้นงานเชิงรุก เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายโดยตรง เป็นการปฏิบัติที่แกนนำมีทักษะในการเข้าถึง ผู้ได้รับผลกระทบฯ และครอบครัว จุดที่น่าสนใจ คือ แกนนำมีกลยุทธ์ในการทำงานและจัดการสถานการณ์ในภาวะวิกฤติที่ความรวดเร็ว เข้าถึง ทันทั่วถึง และ รูปแบบสอง การปฏิบัติงานที่เน้นการรุกถึงหน่วยงานในพื้นที่ เพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานกับแกนนำชุมชนมากขึ้น

(4.3) การปฏิบัติงานของแกนนำให้ความสำคัญกับการประสานปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างแกนนำชุมชนกับองค์กรภาคีเครือข่าย และวิชาชีพในระดับพื้นที่ เพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน เป็นจุดแข็ง การปฏิบัติงานของแกนนำชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากแกนนำชุมชนความสัมพันธ์อันดีและมีศักยภาพในการประสานการปฏิบัติงานร่วมกับองค์กรเครือข่ายในพื้นที่ แม้มีข้อจำกัดการประสานการทำงานร่วมกันบ้าง แต่สามารถทำงานร่วมกันได้ และมีแนวโน้มจะพัฒนาระบบการปฏิบัติงานร่วมกัน

(4.4) การปฏิบัติเน้นแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างแกนนำชุมชน เช่น มีบทเรียนเกี่ยวกับทีมปฏิบัติงาน การใช้แกนนำอาสาสมัครด้านต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน การค้นหาแกนนำอาสาสมัคร

ที่พร้อมปฏิบัติงาน การเปิดใจแก่นำเพื่อการเรียนรู้และการปรับตัวสำหรับการปฏิบัติงานกับกลุ่มผู้วิกฤติ มีบทเรียนเกี่ยวกับการปฏิบัติงานเป็นทีมและการปฏิบัติงานร่วมกับองค์กรเครือข่ายในเขตพื้นที่ ฯลฯ

(5) แก่นำชุมชนมีการปฏิบัติงานร่วมกับทีมสหวิชาชีพ ที่มีการเรียนรู้การปฏิบัติงานร่วมกัน มีการประสานงานร่วมกับทีมสหวิชาชีพ อย่างต่อเนื่องและมีแผนผลักดันกลไกสหวิชาชีพให้เข้ามาทำงานร่วมกับชุมชน ซึ่งที่ผ่านมามีการประสานงานเพื่อการส่งต่อ ประสานความช่วยเหลือเฉพาะรายกรณี ฉะนั้น การวางระบบการปฏิบัติงานร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม จึงควรมีการพัฒนาต่อยอด

เหล่านี้ กลไกสนับสนุนที่เป็นกลยุทธ์สำคัญที่แก่นำชุมชน วัดสวัสดิ์วารสีมาราม ใช้ในการปฏิบัติงานคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว

2.4 งานคุ้มครองทางสังคมของชุมชนวัดโพธิ์เรียง เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร เดิมแก่นำชุมชนเป็นชุมชนเครือข่ายที่มีประสบการณ์ทำงานด้านการเคลื่อนไหว พ.ร.บ.ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พ.ศ.2551 ซึ่งลักษณะการปฏิบัติงานเดิมเป็นงานรณรงค์เคลื่อนไหว หรืองานเชิงประเด็น ฉะนั้น เมื่อก้าวเข้ามาปฏิบัติงานร่วมโครงการพัฒนารูปแบบการทำงานของชุมชนนาร่องร่วมกับทีมสหวิชาชีพในการคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคลในครอบครัว ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทัศนคติต่อมนุษย์ สังคม และการทำงานการพัฒนา หมายรวมถึงบทบาทหน้าที่ วิธีการปฏิบัติงาน ที่แก่นำต้องเรียนรู้การปฏิบัติงานเชิงลึกเชิงรุก และสร้างภาคีเครือข่ายการปฏิบัติงานเชิงปฏิบัติการ

กลไกที่สนับสนุนและเสริมสร้างระบบคุ้มครองทางสังคมของชุมชนวัดโพธิ์เรียง เพื่อเสริมสร้างงานคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว พบประเด็นสำคัญ ได้แก่

(1) มีแกนนำปฏิบัติงานชุมชนโพธิ์เรียงที่มีคุณลักษณะที่มีจิตอาสา และมีประสบการณ์การทำงานอาสา จุดแข็งสำคัญของแกนนำชุมชนวัดโพธิ์เรียง คือ ประสบการณ์ทำงานและกระบวนการเรียนรู้ของแกนนำ มีฐานเชิงระบบคิด ความเชื่อ ที่มีลักษณะของ “จิตอาสา” เป็นบุคลิกภาพสำคัญของแกนนำชุมชนวัดโพธิ์เรียง และส่วนใหญ่เป็นผู้นำชุมชน กรรมการชุมชน ซึ่งเป็นทีมปฏิบัติงาน การเข้ามาร่วมโครงการเป็นการเปิดโลกทัศน์การทำงานกับมนุษย์และงานพัฒนาชุมชนของแกนนำชุมชนวัดโพธิ์เรียง ซึ่งส่งผลให้เกิด การผนวกกันของระบบคิดระหว่าง “จิตอาสา” กับ “การคุ้มครองบุคคลในครอบครัว โดยเฉพาะผู้หญิงและเด็กที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัว” และ “การให้คุณค่าในความเป็นมนุษย์” ที่ทำให้แกนนำชุมชนวัดโพธิ์เรียง กล่าวคือ

(1.1) แกนนำส่วนใหญ่เป็นผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชน ซึ่งมีประสบการณ์การทำงานชุมชน มีจิตอาสา และพร้อมเรียนรู้ โดยเฉพาะประสบการณ์ทำงานเคลื่อนไหวเป็นชุมชนเครือข่ายขององค์กรงดเหล้า (สคล.) และที่สำคัญคือ แกนนำชุมชนวัดโพธิ์เรียง สอนหนึ่งเป็นคณะกรรมการชุมชน เป็นสมาชิกชุมชน ซึ่งได้รับการยอมรับและทำงานในชุมชนมาเป็นระยะเวลานานประมาณ 20 ปี ทำให้แกนนำมีความเข้าใจในสภาพวิถีความเป็นอยู่ของสมาชิกชุมชน และมีองค์กรเครือข่ายที่มีการประสานการทำงานร่วมกันด้วยดีอย่างต่อเนื่อง

(1.2) แกนนำเปิดรับและปรับทัศนคติในการปฏิบัติงานอย่างเข้าใจในประเด็นปัญหา ด้วยฐานประสบการณ์ที่มีทำให้ความเข้าใจเรื่องผลกระทบจากการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ดังกล่าวแล้วการวิเคราะห์เชื่อมโยงถึงสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นต่อผู้หญิงและเด็ก ความรุนแรงในครอบครัว ที่เครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นปัจจัยร่วม ส่งผลให้ตระหนักได้ถึงการต้องเข้ามามีส่วนร่วมได้ในการให้ความช่วยเหลือ คุ้มครองสวัสดิภาพ

บุคคลในครอบครัว ที่แกนนำพร้อมที่จะเรียนรู้การปฏิบัติงาน

(1.3) แกนนำชุมชนปรับและตระหนักรู้อย่างเข้าใจในทัศนคติต่อสถานการณ์ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก นั่นคือ “มองปัญหาครอบครัวเป็นเรื่องส่วนร่วม” เห็นถึงบทบาทของแกนนำต่อการทำงานยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก เรียนรู้แนวคิดที่ใช้ในการปฏิบัติงาน ได้แก่ แนวคิดความเสมอภาคทางเพศ แนวคิดการคุ้มครองสิทธิเด็กและสตรี แนวคิดการพิทักษ์สิทธิ ตลอดจน แนวคิดเรื่อง “การสร้างคนต้นแบบ” พัฒนาคนเล็กเหล้ามาเป็นแกนนำ มีการดึงผู้ชายลด ละ เลิกเหล้าเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานมากขึ้น เหล้านี้ เริ่มต้นจากการเปิดพื้นที่การเรียนรู้เข้ามาทำงานร่วมกันแกนนำสร้างเวทีแลกเปลี่ยนพูดคุย ถ่ายประสบการณ์ และให้บทบาทให้การปฏิบัติงาน ตลอดจนพบว่า แกนนำชุมชนเน้นการทำงานเชิงรุกและลึกอีกทั้งมีการขับเคลื่อนงานในพื้นที่ผ่านกิจกรรมชุมชน โดยสร้างเวทีการเรียนรู้และตระหนักถึง การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว เป็นกลวิธีปฏิบัติงานระดับพื้นที่

(1.4) แกนนำชุมชนวัดโพธิ์เรียง มีทัศนคติต่อการมองสถานการณ์ชีวิตและครอบครัวข้างเปลี่ยนไป กล่าวคือ มีความเข้าใจตนเอง ครอบครัว และผู้อื่นขึ้น เปิดใจรับในตัวตนของผู้อื่นมากขึ้น ดังคำกล่าวของแกนนำท่านหนึ่ง กล่าวว่า “กระบวนการพัฒนาศักยภาพแกนนำที่ทำให้แกนนำเปลี่ยนคือ “การให้แกนนำสะท้อนชีวิตของตนเองออกมา เข้าใจตนเอง และเรียนรู้ที่จะเข้าใจผู้อื่น” ซึ่งส่งผลอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งพฤติกรรมส่วนตัว พฤติกรรมครอบครัว และพฤติกรรมการทำงานที่มีความลึกซึ้ง ละเอียดย่อ และระแวงระวังต่อความรู้สึกของผู้อื่นยิ่งขึ้น

(2) ระบบการปฏิบัติงานเป็นทีมของแกนนำชุมชนเป็นทุนเดิมถือเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดกระบวนการพัฒนาระบบการปฏิบัติงานระหว่างแกนนำชุมชนกับทีมสหวิชาชีพในพื้นที่ให้เป็นไปด้วยดี โดยมีลักษณะความเป็นทีม

ที่แกนนำชุมชนมีการแบ่งและให้บทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติงานของแกนนำชุมชน เพื่อเตรียมการปฏิบัติงานคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว และเรียนรู้การปฏิบัติงานอย่างมีส่วนร่วมภายในทีม ไม่ปิดกั้น โดยความสัมพันธ์ระหว่างแกนนำชุมชนเป็นความสัมพันธ์แนวราบ

(3) การให้บริการการคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวของชุมชนวัดโพธิ์เรียง

(3.1) การปฏิบัติงานเชิงป้องกันมากขึ้น โดยการสร้างการตระหนักรู้ถึงสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัว พัฒนาแนวทางการปฏิบัติงาน มีเครื่องมือ และสามารถประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้ ทั้งนี้ การได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องส่งผลให้การปฏิบัติงานได้จริง

(3.2) การปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบปัญหา โดยมีระบบการปฏิบัติงานในพื้นที่ชุมชน มีการให้ความช่วยเหลือครอบครัว ผู้หญิง และเด็กที่ตกอยู่ในสถานการณ์ความรุนแรงหลายกรณี ตลอดจนมีการติดตามการดำเนินการเพื่อให้ความช่วยเหลือรายกรณีอย่างต่อเนื่อง ทั้งในระดับของแกนนำชุมชน และการปฏิบัติงานร่วมกับสหวิชาชีพ

(3.3) รูปแบบการปฏิบัติงานคุ้มครองทางสังคมมีการบูรณาการกิจกรรม/โครงการ มีการดำเนินกิจกรรมเชิงป้องกัน เผื่อระวังภาวะเสี่ยงต่อสถานการณ์ความรุนแรง ซึ่งพบว่า มีรูปแบบการปฏิบัติงานเชิงรุกคลุกคลีพื้นที่ เป็นลักษณะเด่นของการปฏิบัติงานของแกนนำชุมชนในพื้นที่ที่ทำให้พัฒนาการปฏิบัติงานเชิงลึกและรุกในพื้นที่อย่างต่อเนื่องเป็นวิถีของชุมชน ส่งผลให้งานคุ้มครองสวัสดิภาพที่เกิดขึ้นสมาชิกชุมชนเข้าถึงประเด็นดังกล่าวได้ง่าย

(4) ชุมชนมีศูนย์คุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวโดยใช้ชื่อ “ห้องชมพู” มีแนวคิดสำคัญในการตั้งชื่อห้อง เพื่อให้เกิดการรับรู้ถึงความรู้สึกปลอดภัย และกล้าที่เข้ามาใช้บริการห้องนี้ ทั้งนี้ศูนย์ฯ มีคุณลักษณะสำคัญที่สะท้อนถึงระบบงานคุ้มครองทางสังคม ได้แก่

(4.1) การปฏิบัติงานเน้นการทำงานเป็นทีม ซึ่งทีมแกนนำชุมชนที่ปฏิบัติการคุ้มครองสวัสดิภาพครอบครัว แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ (4.1.1) ทีมปฏิบัติงานโดยตรง ทำหน้าที่ ปฏิบัติงานให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวโดยตรง โดยการเข้าไปให้ความช่วยเหลือรายกรณี เน้นการทำงานเชิงลึกกับผู้ประสบปัญหา และ (4.1.2) ทีมสอดส่อง เฝ้าระวัง หรือ ทีมเครือข่ายการทำงาน ทำหน้าที่เป็นแกนนำเฝ้าระวัง สอดส่อง และแจ้งเหตุฉุกเฉินหากมีสถานการณ์การเกิดขึ้น ทั้งนี้ทางแกนนำปฏิบัติงานโดยตรง มีการประสานข้อมูลกับแกนนำสอดส่อง ให้เฝ้าระวังและติดตามข้อมูลเป็นระยะ ซึ่งลักษณะ ความเป็นทีม เน้นระบบทีมไม่ใช่ระบบสั่งงาน ทำงานมีส่วนร่วม แบ่งงานกันเหมาะสมกับคน แกนนำเรียนรู้กันและกัน ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวส่งผลต่อระบบทีมที่ดี ชัดเจนสามารถปฏิบัติงานได้อย่างรวดเร็ว ทันทั่วถึง

(4.2) การเสริมสร้างระบบการปฏิบัติงานร่วมกับทีมสหวิชาชีพอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยมีสัมพันธภาพที่ดีกับหน่วยงานในพื้นที่ และมีการปฏิบัติงานร่วมกัน ประกอบกับแกนนำชุมชนเป็นคณะกรรมการชุมชนกว่า 10 ปี ฉะนั้น การพัฒนาทีมสหวิชาชีพในการคุ้มครองสวัสดิภาพจึงสามารถเชื่อมประสานและสร้างระบบการปฏิบัติงานร่วมกันต่อเนื่อง ทั้งนี้มีการพัฒนาระบบร่วมกัน กล่าวคือ

(4.2.1) แกนนำชุมชนและสหวิชาชีพมีความตระหนักรู้และเข้าใจบทบาทของการปฏิบัติงานร่วมกัน ตระหนักเห็นความสำคัญของวิชาชีพและการปฏิบัติหน้าที่ตามวิชาชีพที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อให้

ความช่วยเหลือและคุ้มครองผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรง โดยเน้นการใช้ความเชี่ยวชาญแต่ละวิชาชีพในการให้ความช่วยเหลือ

(4.2.2) การปฏิบัติงานให้ความสำคัญกับการเสริมสร้าง ทีมสหวิชาชีพ โดยทบทวนจากทุนทางสังคม ที่เป็น “หน่วยงานพื้นที่ ที่การทำงานร่วมกัน” เป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างทีมและประสานการปฏิบัติงาน อย่างฉันทามิตรเดิม ต่ตอบแทนกันและกัน เน้นการเรียนรู้การปฏิบัติงาน ร่วมกัน โดยเฉพาะการนำความเป็นนักวิชาชีพและภารกิจหน้าที่ของแต่ละ หน่วยงานมาเชื่อมประสานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของกลไกการคุ้มครอง ทั้งนี้ ยังมีการประชุมพบปะกันอย่างต่อเนื่อง โดยแกนนำชุมชนเป็น ศูนย์กลางประสานทีมสหวิชาชีพ ในรูปแบบการประชุมทีมสหวิชาชีพ ซึ่ง ถือเป็นกลยุทธปฏิบัติงานแบบทีมสหวิชาชีพ นอกจากนี้ ยังมีพื้นที่สื่อสาร ผ่าน Line Group เป็นการเชื่อมประสานการปฏิบัติงาน 24 ชั่วโมง และ กระตุ้นทีมสหวิชาชีพ ให้เกิดบริการที่ทันท่วงที ใช้ศักยภาพทางวิชาชีพ อย่างเต็มประสิทธิภาพ

เหล่านี้ เป็นกลไกสนับสนุนดังกล่าวข้างต้น เป็น กลยุทธสำคัญที่แกนนำชุมชนวัดโพธิ์เรียงใช้ในการปฏิบัติงานคุ้มครอง สวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว

ตารางที่ 1 สรุปผลการคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชนของชุมชนนำร่องโครงการ

ชุมชน	กลไกคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน
ชุมชนบ้านคำกลาง ต.โนนหนามแท่ง อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ	(1) แกนนำชุมชนมีการปฏิบัติงาน “แบบทัพน้า ทัพล้าง” ในที่นี้คือ “ทัพน้า” คือ แกนนำผู้ขายเล็กเหล่า และ “ทัพล้าง” คือ แกนนำผู้หญิงผ่านพื้นที่ปฏิบัติการร่วมกัน (2) การปฏิบัติงานเน้นการขยาย “วิธีคิด เสริมสร้าง วิธีคิด” สู่ “การสร้างชุมชนโดยความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก” (3) การเพิ่มประสิทธิภาพของระบบการปฏิบัติงาน “แบบทีมสหวิชาชีพชุมชน” ในที่นี้คือ การทำงานร่วมกัน 2 ระดับ ได้แก่ สหอาสาระดับชุมชน และ สหวิชาชีพ หน้าที่ร่วมกันในการให้ความช่วยเหลือ พี่นุ พี่งยา คุ่มครอง ฝัะระวัง และประสานงานกับสหวิชาชีพ (4) การปฏิบัติงานและขยายงานคุ้มครองทางสังคมโดยการสร้างพื้นที่การมีส่วนร่วมเน้นการปฏิบัติงานกับแกนนำ อาสมัคร และผู้นำชุมชนทั้งตำบล (5) การผลักดันให้งานยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กเป็นนโยบายระดับจังหวัด บรรลุไว้ใน “ธรรมนูญอำนาจเจริญ”
ชุมชนชอพระเจเน เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร	(1) แกนนำชุมชนมีประสบการณ์ตรงและถูกพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีการพัฒนาทีมที่มีความสัมพันธ์แนวราบในการปฏิบัติการ (2) ขยายแกนนำและขยายพื้นที่การปฏิบัติงานไปยังชุมชนใกล้เคียง โดยเน้นการถ่ายทอดผ่านการเรียนรู้ร่วมจากการปฏิบัติงานร่วมกัน (3) การปฏิบัติงานคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน เน้นการทำงานแบบทีมสหวิชาชีพเป็นหลักที่มีสหวิชาชีพครบพร้อม มีศักยภาพ มีศักยภาพ และปฏิบัติงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้มีการบูรณาการแผนงาน การปฏิบัติงาน สถานความร่วมมืออย่างต่อเนื่อง

ชุมชน	กลไกคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน
ชุมชนวัดโพธิ์เรียง เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร	(1) แก่นนำชุมชนทำงานรุก-แรงจัด-ทันทั่วถึง เน้น ปฏิบัติการร่วมกับทีมสหวิชาชีพที่ยอมรับและทำงานร่วม เป็นระยะเวลาไม่นาน (2) การปฏิบัติงานคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชนผ่านศูนย์คุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว (3) การขยายพื้นที่ชุมชนเครือข่ายคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวโดยการแสวงหาชุมชนแนวร่วม และประสานการปฏิบัติระหว่างชุมชนในการขยายพื้นที่การเฝ้าระวังและคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว
ชุมชนวัดสวัสดิ์วารีสิมาราม เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร	(1) แก่นนำชุมชนบริหารทีมโดยแบ่งบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมตามธรรมชาติบุคลิกภาพ และทำงานร่วมกับทีมสหวิชาชีพ ที่มีการจัดวางเหมาะสมตามความเชี่ยวชาญอย่างมีส่วนร่วม (2) ระบบการคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน มีระบบการประเมินผู้ประสบปัญหา วางแผน ดำเนินการและวางระบบการติดตามลงเยี่ยมเป็นทีมร่วมกับทีมสหวิชาชีพ เน้น ปฏิบัติงานแบบทีมสหอาสา และมีทีมสหวิชาชีพสนับสนุนปฏิบัติ เรียกว่า “เป็นทีมเดียวกับทีมชุมชน” (3) บูรณาการกิจกรรม เพื่อเผยแพร่กลไกการคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวผ่านกิจกรรม

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษา สามารถอภิปรายผลกลไกการเสริมสร้างงาน
คุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน กล่าวคือ

1. การปฏิบัติงานการพัฒนารูปแบบงานคุ้มครองทางสังคมโดย
ชุมชน

การปฏิบัติการของโครงการฯ พบนิยาม “การคุ้มครองทาง
สังคมโดยชุมชน” ทั้งที่สอดคล้องและขยายภาพการปฏิบัติการตาม
การคุ้มครองทางสังคม ในนิยามของ ธนาคารโลก (World Bank) กล่าวว่า
การคุ้มครองทางสังคม” เป็นมาตรการคุ้มครองขั้นพื้นฐาน หรือหลักประกัน
ที่ทุกคนพึงมี เพื่อลดความยากจน เสริมความมั่นคงทางรายได้ ป้องกัน
ไม่ให้เกิดเป็นคนยากจนเมื่อเจอสถานการณ์เปราะบางทางเศรษฐกิจ
และสังคม เช่น ระบบประกันสังคม ระบบประกันสุขภาพ ระบบบำนาญ
เงินสงเคราะห์บุตร เงินสวัสดิการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส เช่น คนยากจน
และผู้พิการ เงินสงเคราะห์บุตร และระบบการประกันว่างงาน เป็นต้น
สอดคล้องกับผลการศึกษาที่พบว่า “การคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน”
เป็นการพัฒนาระบบการให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคล
ในครอบครัวในระบบชุมชน ที่ถือเป็นระบบสวัสดิการสังคมที่จะต้องมีใน
ระดับพื้นที่ชุมชน สอดคล้องกับ ธนาคารพัฒนาเอเชีย (Asia Development
Bank: ADB) ที่กล่าวถึง ระบบคุ้มครองทางสังคม³ ที่จะต้องพัฒนาระบบ
สวัสดิการสังคมเป็นส่วนหนึ่งของระบบ โดยเป็นเครื่องมือการคุ้มครอง

³ ธนาคารพัฒนาเอเชีย (Asia Development Bank: ADB) แบ่งระบบการคุ้มครองทางสังคมเป็น
3 ส่วน คือ (1) การประกันสังคม เป็นระบบที่ว่าด้วยเรื่อง ระบบประกันสุขภาพ ระบบบำนาญ
และระบบประกันสังคมโดยเฉพาะการประกันการว่างงาน (2) สวัสดิการสังคม เกี่ยวข้องกับ
ระบบการให้ความช่วยเหลือผู้เปราะบางทางสังคม งานสังคมสงเคราะห์แก่ผู้ยากไร้ ผู้พิการ
และสวัสดิการแก่เด็กและผู้สูงอายุ และ (3) นโยบายตลาดแรงงานเชิงรุก โดยเน้นการพัฒนา
และฝึกอบรมทักษะแรงงานเพื่อสนับสนุนให้แรงงานมีงานทำ ก้าวหน้าในอาชีพการงาน
และมีความมั่นคงทางอาชีพ

ทางสังคม ที่ว่าด้วยเรื่อง “สวัสดิการบนฐานการคุ้มครองชุมชน” ทั้งนี้
ข้อค้นพบเพิ่มเติมจากงานวิจัยนี้ สนับสนุนให้การคุ้มครองทางสังคม
ขยายภาพของหลักประกันทางสังคม ให้เชื่อมต่อกับ “หลักประกันชีวิต”
ที่ว่าด้วยเรื่อง “หลักประกันความเป็นมนุษย์ที่พึงได้รับการปกป้องคุ้มครอง
ในทุกพื้นที่ทางสังคม”

ดังกล่าวได้ว่า “งานคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน” ซึ่งเป็นข้อ
ค้นพบหลักสำคัญของการศึกษครั้งนี้ ถือเป็นปฏิบัติการของการขับเคลื่อน
ระบบสวัสดิการบนฐานการคุ้มครองชุมชน ทั้งยังเป็นปฏิบัติการที่สามารถ
รองรับสถานการณ์วิกฤติ การเผชิญปัญหา และการจัดการปัญหา ตลอดจน
การจัดการความเสี่ยงโดยชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นแนวทาง
การคุ้มครองทางสังคมที่เรียกว่า “การคุ้มครองทางสังคมเชิงการปรับตัว
(Adaption social protection : ASP)” (กฤษฎา ธีระโกศลพงศ์, 2563, หน้า 53)
ที่ให้ความสำคัญกับเป็นแนวทางในการลดผลกระทบด้านลบของความท้าทาย
และการเปลี่ยนแปลงระดับโลก เช่น ความยากจน ความไม่มั่นคงด้านอาหาร
 เป็นต้น ฉะนั้น การคุ้มครองทางสังคม จึงเกี่ยวข้องกับการจัดการความเสี่ยง
จากสถานการณ์ปัญหาทางสังคมต่าง ๆ การปรับตัว ซึ่งในทางปฏิบัติการ
คือ การพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคม เพื่อพัฒนาหลักประกันหรือ
ระบบความมั่นคงทางสังคมที่จะลดผลกระทบที่เกิดขึ้น โดยนัยยะของ
แนวคิดดังกล่าวจะเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ปัญหาด้านความมั่นคง
ทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ฉะนั้น ในการศึกษา
ครั้งนี้ได้ขยายบริบทที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระบบการคุ้มครองด้านหลักประกัน
สวัสดิภาพสังคม หรือ สวัสดิการสังคมบนฐานชุมชน ให้สามารถรองรับ
การจัดการความปลอดภัยและความมั่นคงในชีวิตของผู้ประสบปัญหาใน
ภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ ซึ่งสิ่งสำคัญจะต้องพัฒนาโปรแกรมหรือระบบ
การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงและการจัดการความเสี่ยง ที่จะเป็นกลไก

การปกป้องทางสังคมจากสถานการณ์ปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับข้อค้นพบกลไกการคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน กรณีศึกษาผ่านโครงการพัฒนารูปแบบการทำงานของชุมชนนำร่องกับทีมสหวิชาชีพในการคุ้มครองสวัสดิภาพของบุคคลในครอบครัว มูลนิธิหญิงชายก้าวไกล ที่พบ “การระบบการคุ้มครองทางสังคม 3 ระบบ” ได้แก่

1.1 การพัฒนาและยกระดับศักยภาพการปฏิบัติงานของแกนนำชุมชน ได้แก่

1.1.1 แกนนำชุมชนได้รับการพัฒนาและยกระดับด้านวิคิด ทักษะที่เข้าใจอย่างลึกซึ้งในการปฏิบัติงานด้านการคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว และมีการขยายแนวคิดการปฏิบัติสู่แกนนำ ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการของการให้ความช่วยเหลือคุ้มครอง ซึ่งส่งผลต่อการปฏิบัติงานอย่างระแวดระวัง ละเอียดอ่อนต่อการให้ความช่วยเหลือผู้ได้รับกระทบ โดยพบว่า วิคิด/ทัศนคติเพื่อการช่วยเหลือและคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว กลายเป็นระบบคิดหนึ่งของชุมชน ที่มองว่า “เรื่องครอบครัวเป็นเรื่องส่วนร่วม”

1.1.2 แกนนำชุมชนได้รับการพัฒนาและสร้างการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง ควบคู่กับการเรียนรู้เชิงทักษะ มีเทคนิค เพื่อให้สามารถประยุกต์องค์ความรู้ที่ได้จากกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการในการสร้างและให้บริการการช่วยเหลือและคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวได้ เน้น “การเรียนรู้ คู่ปฏิบัติ ” ขณะเดียวกัน เสริมองค์ความรู้และพัฒนาทักษะอื่น ๆ ร่วมด้วย เน้นความรู้ที่สามารถปฏิบัติใช้ได้จริง เช่น การอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการให้คำปรึกษา การเขียนคำร้อง การจัดเก็บข้อมูล การเสริมสร้างพลังอำนาจ ฯลฯ เหล่านี้เมื่อนำมาใช้จริง จึงเป็นการฝึกทักษะแก่แกนนำชุมชนพร้อมไปด้วย

1.2 การพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน ผ่านการจัดตั้งศูนย์คุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว โดยเน้นการยกระดับให้แกนนำชุมชนสามารถปฏิบัติได้จริง และพัฒนาระบบการให้ความช่วยเหลือโดยชุมชน ทั้งนี้ส่งผลให้ศูนย์ฯ ที่เกิดขึ้นตอบสนองต่อบริบทเชิงพื้นที่ชุมชนได้จริง ซึ่งการเกิดขึ้นของศูนย์ฯ ดังกล่าวเป็นพัฒนาการของแกนนำชุมชนที่มีศักยภาพในการปฏิบัติงานคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว ซึ่งระบบของศูนย์ฯ เป็นการให้บริการและวางระบบให้ความช่วยเหลือคุ้มครองแก่ผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัว ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก หมายรวมถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นบุคคลผู้กระทำในกรณีผู้ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีพฤติกรรมกระทำความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก โดยสามารถแบ่งเป็นระบบการให้บริการช่วยเหลือและคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว ได้แก่ (2.1) งานการฟื้นฟู เยียวยา (2.2) งานการช่วยเหลือ คุ้มครอง (2.3) งานป้องกัน เฝ้าระวัง (2.4) งานการพัฒนา ส่งเสริม และ (2.5) งานส่งต่อ ซึ่งพบว่า ศูนย์คุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวมีการดำเนินการให้บริการโดยแกนนำชุมชน และแต่ละชุมชนมีทีมสหวิชาชีพเข้ามาเป็นทีมปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

1.3 การพัฒนาและขยายเครือข่ายชุมชน ควบคู่กับการส่งเสริมการปฏิบัติงานร่วมกับทีมสห-วิชาชีพในพื้นที่ ถือเป็นกลไกสำคัญซึ่งการปฏิบัติงานของแกนนำชุมชน กล่าวคือ

1.3.1 การขยายเครือข่ายชุมชนคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวโดยชุมชนนำร่องเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงพื้นที่ทำหน้าที่ เป็นศูนย์อำนวยการคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว

1.3.2 การสร้างและพัฒนาแกนนำชุมชนขยาย โดยการพัฒนากลุ่มแกนนำชุมชน อาสาสมัครของชุมชนขยายให้เข้ามามีส่วนร่วมในการคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวและปฏิบัติงานจริงร่วมกัน

1.3.3 การเชื่อมประสานและบูรณาการการปฏิบัติงานร่วมกับทีมสหวิชาชีพในพื้นที่ เน้นการปฏิบัติงานร่วมกับทีมอาสาสมัครและทีมสหวิชาชีพของแต่พื้นที่ชุมชน ทั้งนี้ส่งผลให้การปฏิบัติงานมีความชัดเจนในระดับพื้นที่ชุมชน สามารถขับเคลื่อนให้เกิดการขยายวงงานคุ้มครองทางสังคมให้เกิดขึ้น

2. กลไกเสริมสร้างระบบการคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชนของโครงการฯ ถือเป็นเครื่องมือการคุ้มครองทางสังคมที่ถูกพัฒนาขึ้นจากปฏิบัติการของโครงการฯ ซึ่งธนาคารโลก ได้เสนอเครื่องมือของการคุ้มครองทางสังคม ประกอบด้วย (1) การช่วยเหลือ/สงเคราะห์ทางสังคม (Social assistance) (2) การประกันสังคม (Social insurance) และ (3) แผนงานตลาดแรงงาน (Labor market program) โดยได้สะท้อนถึงมาตรการจัดการความเสี่ยงทางสังคม (Social Risk Management : SRM) (กฤษฎา ธีระโกศลพงศ์, 2563, หน้า 55) แบ่งออกเป็นสามอย่าง ได้แก่ การป้องกัน (Prevention) การบรรเทา (Reduction) และการรับมือ (Coping) ในขณะที่ ธนาคารพัฒนาเอเชีย เสนอเครื่องมือของการคุ้มครองทางสังคม ประกอบด้วย (1) แผนงานตลาดแรงงาน (Labor markets) (2) การประกันสังคม (Social insurance) (3) การช่วยเหลือทางสังคม (Social assistance) (4) สวัสดิการบนฐานการคุ้มครองชุมชน (micro and area-based schemes to protect communities) (5) การคุ้มครองเด็ก จากข้อเสนอของธนาคารโลก และธนาคารพัฒนาเอเชีย มีข้อค้นพบที่สอดคล้องกับการพัฒนาเครื่องมือในการคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน ภายใต้ปฏิบัติการของชุมชนนำร่องทั้ง 4 ชุมชน ได้แก่

ประเด็น (1) ระบบการคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน มีการพัฒนาการป้องกัน (Prevention) การบรรเทา (Reduction) และการรับมือ (Coping) กล่าวคือ ระบบดังกล่าวที่ปฏิบัติการโดยชุมชน ได้แก่ การกิจ

งานคุ้มครอง งานบำบัด-ฟื้นฟู งานป้องกัน-เฝ้าระวัง และงานส่งเสริมพัฒนา
ที่ถูกพัฒนาให้ชุมชนนำร่องปฏิบัติการในงานคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลใน
ครอบครัว พร้อมกับการขับเคลื่อนกลไกทีมสหวิชาชีพในพื้นที่เข้ามามี
ส่วนร่วมในปฏิบัติการดังกล่าว ในที่นี้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน
ทั้งในระดับของวิถีคิดต่อสถานการณ์ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กที่มี
ความเข้าใจมากขึ้น ชุมชนมีระบบการให้ความช่วยเหลือ เยียวยา คุ้มครอง
และเฝ้าระวังสถานการณ์จนกลายเป็นกระแสในชุมชน และชุมชนใกล้เคียง
โดยชุมชนนำร่องสามารถพัฒนาระบบเพื่อปฏิบัติงานได้อย่างทันท่วงที
เท่าทัน เป็นธรรม และสร้างระบบการเฝ้าระวังปัญหาได้

ประเด็น (2) ระบบการคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน เกี่ยวข้อง
สัมพันธ์กับ

(2.1) การช่วยเหลือทางสังคม (Social assistance) เป็น
ปฏิบัติการผ่านระบบการให้ความช่วยเหลือของศูนย์คุ้มครองสวัสดิภาพ
บุคคลในครอบครัวที่ชุมชนพัฒนาขึ้นเพื่อให้การคุ้มครองผู้หญิงและเด็กที่
ประสบปัญหาความรุนแรงในครอบครัวและความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ

(2.2) การจัดสวัสดิการบนฐานการคุ้มครองชุมชน พบ 3
กลไกหลักสำคัญ ได้แก่

(2.2.1) การคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวโดย
ทีมแกนนำชุมชนของชุมชนนำร่อง ผ่านปฏิบัติการของแกนนำชุมชนที่เป็น
อาสาสมัครคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว

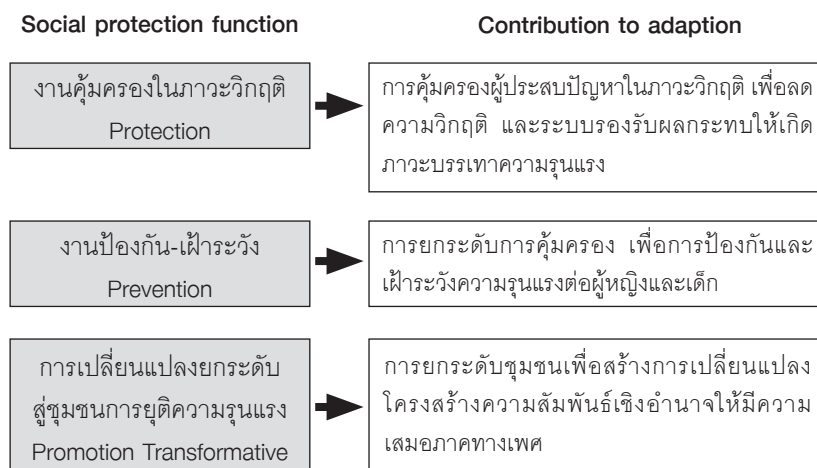
(2.2.2) การคุ้มครองโดยทีมสหวิชาชีพแต่ละองค์กร
เข้ามามีบทบาทตามภารกิจและพัฒนาระบบการปฏิบัติงานแบบทีม
สหวิชาชีพพร้อมกับชุมชนนำร่องได้อย่างเต็มศักยภาพ ซึ่งส่งผลให้ระบบ
การให้ความช่วยเหลือ คุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว

(2.2.3) การคุ้มครองทางกฎหมาย ได้แก่ พรบ.คุ้มครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พรบ.คุ้มครองเด็ก พรบ.ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ สามารถขับเคลื่อนให้ เกิดการบังคับใช้ได้จริง โดยการขับเคลื่อนกลไกการปฏิบัติงานของแกนนำชุมชนนำร่องร่วมกับทีมสหวิชาชีพทำให้เกิดการคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว ผ่านศูนย์คุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว

(2.3) การคุ้มครองเด็ก สตรี และครอบครัว ปฏิบัติการของโครงการดังกล่าวภารกิจหลักสำคัญและกลไกต่าง ๆ ถูกพัฒนาเพื่อให้แกนนำชุมชนสามารถปฏิบัติการยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กโดยปฏิบัติการหลักสำคัญพบ งานคุ้มครองในภาวะวิกฤติ งานคุ้มครองระยะยาว ในที่นี้คือ “งานป้องกันและเฝ้าระวัง” และงานขับเคลื่อนวิถิชุมชนการคุ้มครองทางสังคม ในที่นี้คือ “งานส่งเสริมและพัฒนา” โดยสามารถอธิบายดังผังภาพ

ผังภาพที่ 1 แสดงการยกระดับการคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน บนฐานคิด

Transformative Social protection

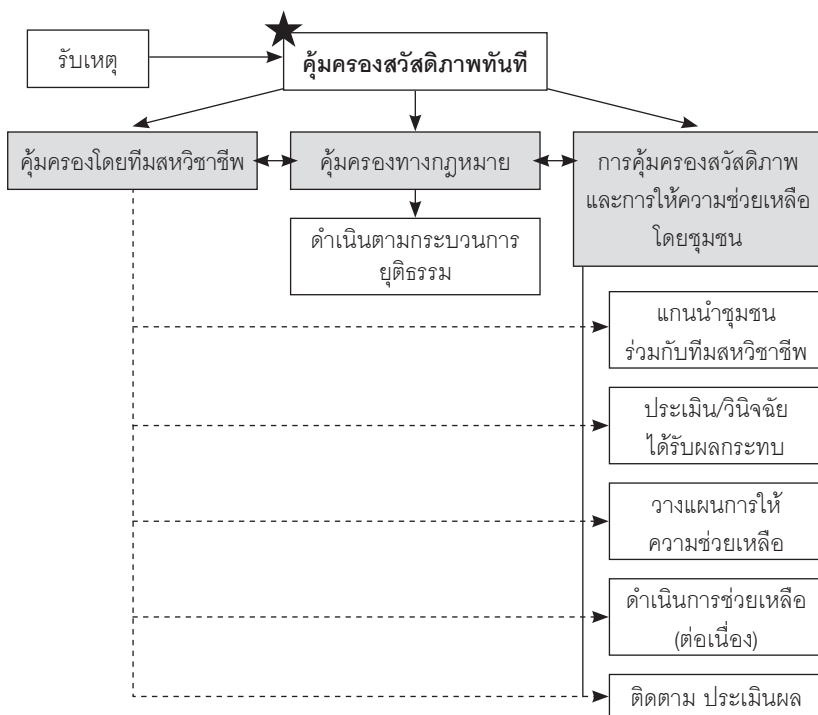

(ที่มา ดัดแปลงจาก Janna D. Tenzing, 2019, p.5.)

ระบบการคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชนสนับสนุนงานคุ้มครอง
สวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวโดยชุมชน ทั้งนี้กระบวนการของโครงการ
ผลักดันและขับเคลื่อนองค์ประกอบที่เกื้อหนุนการคุ้มครองทางสังคม
ทำให้เกิดระบบการคุ้มครองโดยกลไกทางสังคมตั้งแต่ระดับชุมชน
จนถึง ระดับนโยบาย สู่การสร้างโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจให้มี
ความเสมอภาคทางสังคม

องค์ความรู้การวิจัย (Research Body of Knowledge)

ผังภาพที่ 2 แสดงการปฏิบัติงานของชุมชนคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลใน
ครอบครัว

จากผังภาพที่ 1 การศึกษาพบองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับระบบการคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน กล่าวคือ ศูนย์คุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัวโดยชุมชน เป็นพื้นที่ที่ผู้ประสบปัญหาสามารถที่จะเข้าถึงบริการการคุ้มครองเมื่อเกิดเหตุความรุนแรงในชีวิต จากผังดังกล่าว เมื่อแกนนำได้รับแจ้งเหตุ กระบวนการคุ้มครองสวัสดิภาพระดับพื้นที่จะเข้าคุ้มครองผู้ประสบปัญหาทันที ซึ่งการได้รับบริการดังกล่าวจะเป็นการสร้างพื้นที่ปลอดภัยให้เกิดขึ้นในชีวิต นั้นเรียกว่า “การคุ้มครองสวัสดิภาพและการให้ความช่วยเหลือโดยชุมชน” ที่แกนนำชุมชนมีปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือ วิเคราะห์วินิจฉัยและประเมินผลกระทบจากสถานการณ์เบื้องต้นวางแผน ดำเนินการ และติดตามประเมินผลผู้ประสบปัญหาได้อย่างต่อเนื่อง ร่วมดูแลฟื้นฟู เยียวยา และติดตามภาวะต่างๆ ของผู้ประสบปัญหา

ซึ่งกระบวนการคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน พบว่า แกนนำชุมชนจะปฏิบัติการร่วมกับทีมสหวิชาชีพในพื้นที่ ทั้งนี้กระบวนการคุ้มครองโดยทีมสหวิชาชีพ เป็นกลไกสำคัญที่เพิ่มประสิทธิภาพให้ระบบการคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน เป็นระบบที่ช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กที่ประสบปัญหาความรุนแรงได้จริง และเกิดปฏิบัติการการทำงานแบบทีมสหวิชาชีพ

หากกรณี ผู้ประสบปัญหามีความเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ความรุนแรงที่มีการต้องได้รับการคุ้มครองทางกฎหมาย เพื่อดำเนินกระบวนการคุ้มครองทางกฎหมายอย่างต่อเนื่อง เช่น พรบ.คุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พรบ.คุ้มครองเด็ก ฯลฯ กระบวนการคุ้มครองจะดำเนินการควบคู่ไปกับการปฏิบัติงานของการคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน และการคุ้มครองโดยทีมสหวิชาชีพ ในกรณีที่ผู้ประสบปัญหาต้องการการฟื้นฟู เยียวยา และบำบัดเชิงลึก

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพบข้อเสนอแนะต่อการพัฒนากลไกการเสริมสร้างงานคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน กล่าวคือ ระบบการคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน เป็นแนวทางที่จะต้องขยายและสร้างพื้นที่ให้สังคมเป็นพื้นที่ปลอดภัยและสามารถให้การคุ้มครองแก่ผู้ประสบปัญหา ผู้เปราะบางทางสังคม เนื่องจากมนุษย์ทุกคนมีความเสี่ยงต่อความเปราะบางทางสังคมหรือเสี่ยงต่อสถานการณ์ความรุนแรงตราบใดที่สังคมยังประสบปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมและความเป็นธรรม ฉะนั้น การเสริมสร้างให้เกิดระบบคุ้มครองที่ดำเนินการได้โดยชุมชน จะทำให้เกิดระบบที่เป็นวัฒนธรรมการคุ้มครองทางสังคม โดยมีข้อเสนอที่ว่าด้วยเรื่อง “การคุ้มครองทางสังคมเพื่อการปรับตัว (Adaptive social protection)” กล่าวคือ

ประเด็นที่ (1) จากผลศึกษาของงานวิจัยครั้งนี้ พบการสร้างเปลี่ยนแปลงของงานคุ้มครองทางสังคม ที่มุ่งพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมโดยชุมชนเป็นฐานการปรับตัวและจัดการปัญหาต่าง ๆ ฉะนั้น การใช้ “ชุมชนเป็นฐานการพัฒนา” พบ “การปรับฐานคิดการปฏิบัติงานยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก” และ “การพัฒนาระบบชุมชนให้เกิดงานคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว” ซึ่งทั้ง 2 กระบวนการสร้างดังกล่าว เป็นปฏิบัติการที่จะต้องพัฒนา โดยเน้นการพัฒนา “ผู้ปฏิบัติการ หรือ ผู้กระทำการ (Actor)” ในที่นี้คือ สมาชิกชุมชน ที่จะต้องพัฒนาให้ผู้ปฏิบัติกรอย่างความต่อเนื่อง ขยายผล ขยายพื้นที่ และการพัฒนาศักยภาพอย่างเท่าทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะภาวะความเสี่ยงทางสังคม

ประเด็นที่ (2) การสร้างและพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคม เพื่อให้เอื้อต่อการปรับตัว การเผชิญปัญหา และการจัดการภาวะปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กที่รากเหตุแห่งปัญหามาจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เสมอภาคทางเพศ ฉะนั้น งานคุ้มครอง

สวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว ควรจะขยายพื้นที่คุ้มครองทางสังคม โดยจะต้องผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนกลไกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติภาระงานเดียวผลักดันกลไกการปฏิบัติกรรรมทุกระดับ ตั้งแต่ระดับชุมชน ระดับจังหวัด ระดับนโยบาย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดมาตรการการคุ้มครองสวัสดิภาพให้เป็นมาตรการร่วมทางสังคม ตลอดจนเป็นการหนุนปรับสร้างและขับเคลื่อนโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจแห่งความเสมอภาคในสังคมร่วมด้วย

ประเด็นที่ (3) งานคุ้มครองทางสังคมที่เกิดขึ้น เป็นแนวคิดเชิงกระบวนการเพื่อสนับสนุนให้เกิดระบบความมั่นคงในชีวิตแก่สมาชิกชุมชน ดังกล่าวนั้น งานคุ้มครองทางสังคมโดยชุมชน ควรจะถูกยกระดับให้เป็นโครงการขายการคุ้มครองทางสังคม โดยผลักดันให้เป็นระบบที่เชื่อมต่อการสร้างและพัฒนาหลักประกันทางสังคมโดยชุมชนท้องถิ่น พัฒนาระบบสวัสดิการสังคมโดยชุมชนที่หนุนงานคุ้มครองสวัสดิภาพ ที่จะเป็นระบบการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของผู้ประสบปัญหา เช่น การมีอาชีพการมีรายได้ของผู้ประสบปัญหา หน่วยบริการทางสังคมโดยชุมชนที่ให้บริการในภาวะวิกฤติ (save space) ฯลฯ

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กฤษฎา ธีระโกศลพงศ์. (2563). การจัดการความเสี่ยงทางสังคม 2.0: การเสริมสร้าง
การคุ้มครองที่เข้มแข็งสำหรับแรงงานแพลตฟอร์มในงานบริการเรียกร
รถโดยแอปพลิเคชัน. สังคมศาสตร์ ปีที่ 32 ฉบับที่ 1/2463 (มกราคม-
มิถุนายน), หน้า 43-87.
- คณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิภาพสตรีและเด็ก. (2548). ผู้หญิงกับความรุนแรง.
กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์.
- จะเด็จ เชาวน์วิไล และคณะ. (2551). นวัตกรรมผู้ชายเลิกเหล้า ยุติความรุนแรงต่อ
ผู้หญิงและเด็ก. กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด.
- _____. (2553). ลด ละ เลิก สร้างสุข ให้ครอบครัวและชุมชน. กรุงเทพมหานคร:
ฝ่ายรักลูก พับลิชชิ่ง เซอร์วิส บริษัท รักลูกกรุ๊ป จำกัด.
- ระพีพรรณ คำหอม. (2549). การพิทักษ์สิทธิ. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวาน
กราฟฟิค จำกัด.
- _____. (2551). หลักการและกระบวนการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์จุลภาค.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศรีเวียง ไพโรจน์กุล และคณะ. (2457). คู่มือการปฏิบัติงานของทีมสหวิชาชีพใน
กระบวนการคุ้มครองเด็ก. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิศูนย์พิทักษ์
สิทธิเด็ก.
- โสภณ พรโชคชัย. (2552). แก้ปัญหาสังคมด้วยวิชาชีพสังคมสงเคราะห์.
กรุงเทพมหานคร: ส วิรัชการพิมพ์.
- สุรางรัตน์ วศิธรรมณ์. (2553). ทักษะการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์.
กรุงเทพมหานคร: เจปรีนส์.

สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวง
การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2554). ยุทธศาสตร์
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ. 2555 –
2559.

องค์การแรงงานระหว่างประเทศและคณะทำงานร่วมกับองค์การสหประชาชาติ
ในประเทศไทย พ.ศ.2556. (2556). การประเมินการคุ้มครองทาง
สังคมจากการพิจารณาหรือระดับชาติ เพื่อก้าวสู่การคุ้มครองทาง
สังคมภายใต้บริบทของประเทศไทย.

อัญมณี บุรณากานนท์ และคณะ. (2554). วิธีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์เพื่อ
ช่วยเหลือเด็กและเยาวชน. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวาน
กราฟฟิค จำกัด.

อภิญญา เวชยชัย. (2556). การถอดบทเรียนการปฏิบัติงานทางสังคมสงเคราะห์
ด้านการทำงานกับเด็ก. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวานกราฟฟิค
จำกัด.

_____. (2555). การเสริมสร้างพลังอำนาจในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

_____. (2551). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การพัฒนาระบบการคุ้มครองเด็กใน
สังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทริปปี้ เอ ก๊อปปี้.

ภาษาอังกฤษ

Janna D. Tenzing, (2019), Integrating social protection and climate change
adaptation: A review. Advanced Review, 1-16.